

EPIDEMIOLOŠKO ISTRAŽIVANJE ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE (BECAN)

DG-RESEARCH [Broj ugovora: FP7-HEALTH-F2-2009-223478]

PRIRUČNIK ZA OBUKU ISTRAŽIVAČA I SMJERNICE ZA ISTRAŽIVAČE ZA IZMIJENJENE ICAS^T-CH I ICAS^T-P UPITNIKE

NACRT PRIRUČNIKA PRIPREMIO

Institut za dječje zdravlje
Odjel za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu
Centar za istraživanje i prevenciju
zlostavljanja i zanemarivanja djece

ATENA, travanj 2010.

Rad koji prethodi ovom dokumentu financirala je Europska komisija kroz Sedmi okvirni program (FP7/2007-2013) posredstvom Sporazuma o donaciji, broj HEALTH-F2-2009-223478

SADRŽAJ

POGLAVLJE A. O ICAST-CH I ICAST-P UPITNICIMA	5
A.1. Tko razvija ICAST instrumente?	6
A.2. Zašto razvijati međunarodni instrumentarij za istraživanje discipliniranja i zlostavljanja?	Error! Bookmark not defined.
A.3. Zašto su ovi instrumenti i zašto su zajednički instrumenti važni?	7
A.4. Tko može koristiti ICAST instrumente?	8
A.5. Kako je nasilje ili zlostavljanje definirano u instrumentima?	8
POGLAVLJE B. EPIDEMIOLOŠKO ISTRAŽIVANJE ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE (BECAN)	9
B.1. Metodologija epidemiološkog istraživanja	Error! Bookmark not defined.
B.2. Uzorkovanje	10
B.3. Pripremna faza epidemiološkog istraživanja	10
<i>B.3.1. Dozvola za upotrebu instrumenata</i>	Error! Bookmark not defined.2
<i>B.3.2. Izmjena i prevod instrumenata</i>	Error! Bookmark not defined.2
<i>B.3.3. Probno ispitivanje instrumenata</i>	133
POGLAVLJE C. ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA	155
C.1. Kvalifikacije istraživača	Error! Bookmark not defined.5
C.2. Obuka / radionica za istraživače	Error! Bookmark not defined.5
C.3. Koordiniranje terenskog istraživanja	Error! Bookmark not defined.7
C.4. Organiziranje istraživanja u školama	20
C.5. Organiziranje istraživanja za djecu koja su prekinula pohađanje škole	222
C.6. Priprema materijala za istraživače	222
C.7. Obrasci za izvještaj istraživača	Error! Bookmark not defined.5
POGLAVLJE D. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA	277
D.1. Primjena ICAST-CH i ICAST-P upitnika	277
D.1.1. Samostalno ispunjavanje upitnika	Error! Bookmark not defined.7
D.1.2. Strukturirani intervjui	288
<i>D.1.2.1. Priprema intervjua</i>	299
POGLAVLJE E. NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA	311
E.1. Provjera kvalitete podataka	Error! Bookmark not defined.1
E.2. Sigurnost podataka	311
E.3. Unos podataka i kodiranje	311
POGLAVLJE F. ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA	333
F.1. Etička pitanja	333
<i>F.1.1. Privatnost i povjerljivost</i>	344
<i>F.1.2. Djelomično prikrivanje</i>	Error! Bookmark not defined.5
<i>F.1.3. Pravo na odbijanje sudjelovanja i na odustajanje</i>	Error! Bookmark not defined.5
<i>F.1.4. Informirani pristanak</i>	356
<i>F.1.5. Naknadno informiranje</i>	Error! Bookmark not defined.6
<i>F.1.6. Pohranjivanje podataka i pristup</i>	367

	F.1.7. Opis istraživanja u javnosti	Error! Bookmark not defined.7
F.2.	Pitanja sigurnosti	37
	F.2.1. Supervizija i krizna intervencija	37
	F.2.2. Postupanje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece	39
	F.2.3. Sigurnost sudionika i istraživača	40
F.3.	Što učiniti ako...	41
REFERENCE		43
SMJERNICE ZA ISTRAŽIVAČE		R-ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
POGLAVLJE A. OBVEZE I PRIPREMA ISTRAŽIVAČA		ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
A.1.	Kvalifikacije istraživača	Error! Bookmark not defined.
A.2.	Upoznavanje s mjernim instrumentima	Error! Bookmark not defined.
A.3.	Opis "tipičnog dana istraživanja na terenu" korak po korak	Error! Bookmark not defined.
A.4.	Materijali potrebni za prikupljanje podataka	Error! Bookmark not defined.
POGLAVLJE B. PROVEDBA ISTRAŽIVANJA		9
B.1.	Samostalno ispunjavanje upitnika	9
	B.1.1. Upute za samostalno ispunjavanje upitnika	10
	B.1.2. Djeca s poteškoćama u razvoju	16
B.2.	Strukturirani intervjui	Error! Bookmark not defined.7
	B.2.1. Korisni savjeti za osobe koje provode intervjue	37
	B.2.2. Upute za intervju s roditeljem	38
	B.2.3. Upute za intervju s djetetom	21
POGLAVLJE C. NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA		ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.3
C.1.	Provjera kvalitete podataka	Error! Bookmark not defined.3
POGLAVLJE D. ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA		ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.4
D.1.	Privatnost i povjerljivost	Error! Bookmark not defined.4
D.2.	Djelomično prikrivanje	Error! Bookmark not defined.5
D.3.	Pravo na odbijanje sudjelovanja u istraživanju i na odustajanje	355
D.4.	Informirani pristanak	Error! Bookmark not defined.6
D.5.	Naknadno informiranje	Error! Bookmark not defined.7
D.6.	Sigurnost podataka	Error! Bookmark not defined.7
D.7.	Opis istraživanja u javnosti	Error! Bookmark not defined.7
D.8.	Postupanje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece	388
D.9.	Sigurnost sudionika i istraživača	30
D.10.	Što učiniti ako...	31
PRILOZI		33

Prilog A: Moguća pitanja sudionika i standardizirani odgovori	Error!
Bookmark not defined.4	
Prilog B: Zakonske odredbe vezane uz obavezu prijavljivanja nasilja nad djecom	40
Prilog 1a: Obrazac za izvještaj – upitnici (škola)4Error!	Bookmark not defined.
Prilog 1b: Obrazac za izvještaj – strukturirani intervjui	44
Prilog 2: Obrazac za prijavu	45
Prilog 3a: Kartice za intervju s roditeljima	42
Prilog 3b: Kartice za intervju s djecom	51
Prilog 4a: Modificirani ICAST-CH upitnik	60
Prilog 4b: Modificirani ICAST-P upitnik	Error! Bookmark not defined.

PREGLED PRIRUČNIKA

Ovaj priručnik je nastao u okviru projekta „Epidemiološko istraživanje zlostavljanja i zanemarivanja djece“ (BECAN), a utemeljen je na načelima ICAST-C i ICAST-P priručnika koje je razvilo Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN^{*}, 2006a,b). Priručnik je dopunjen posebnim sadržajima kako bi se zadovoljile sve metodološke i edukacijske potrebe terenskih istraživača koji će obavljati prikupljanje podataka u okviru BECAN epidemiološke studije u 9 zemalja Jugoistočne Europe.

Cilj ovog priručnika je ponuditi korisne upute voditeljima obuke državnih istraživačkih timova, koordinatorima terenskih istraživanja i/ili lokalnim (mjesnim) koordinatorima, i najvažnije, terenskim istraživačima kako bi proveli epidemiološko istraživanje BECAN na ujednačen način u svim državama. Ovaj priručnik ima dvije **ciljne grupe** jer se odnosi, kako na voditelje obuke državnih istraživačkih timova, tako i na same terenske istraživače. Stoga, osim Priloga, priručnik se sastoji od **dva dijela**:

- **1. DIO: „Priručnik za obuku istraživača“** sadrži upute za državne koordinateure i za sve druge osobe koje će organizirati istraživanje. Osim toga, ovaj dio je razvijen i da bi ga koristili **voditelji obuke** istraživačkih timova kako bi se osigurala standardizirana obuka istraživača u svim zemljama koje sudjeluju u istraživanju.
- **2. DIO: „Smjernice za istraživače“** su razvijene tako da sadrže materijal spreman za tiskanje koji će se podijeliti terenskim istraživačima za vrijeme trajanja obuke, nudeći im na taj način koristan vodič koji će moći upotrebljavati za vrijeme prikupljanja podataka.

Svi znanstveni koordinatori i drugi članovi državnih timova koji su obučeni na radionici „Obuka za voditelje obuke istraživača“, moraju koristiti ovaj priručnik kako bi obučili svoje istraživačke timove u svojim zemljama. Priručnik je podijeljen na različita poglavlja, obrađujući detaljno pitanja koja se odnose na metodologiju, uzorkovanje, primjenu upitnika, način provedbe strukturiranih intervjua, etička pitanja i kodiranje podataka. Konkretnije, **1. DIO** priručnika se sastoji od **6 poglavlja**:

- ▶ **Poglavlje A** pruža informacije o ICAST- CH i ICAST-P upitnicima koje je kreirao ISPCAN
- ▶ **Poglavlje B** pruža informacije o pripremnoj fazi epidemiološkog istraživanja u okviru projekta BECAN (metodologija, uzorkovanje, kako su ICAST instrumenti promijenjeni i kako su probno testirani, itd.)

* International Society of the Prevention of Child Abuse and Neglect

- ▶ **Poglavlje C** pruža informacije o organizaciji istraživanja, to jest o kvalifikacijama istraživača i kako ih podučiti, kako organizirati i koordinirati epidemiološko istraživanje BECAN na državnom nivou, zatim, koje je materijale potrebno pripremiti i koji materijali trebaju istraživačima tijekom prikupljanja podataka.
- ▶ **Poglavlje D** pruža informacije o postupku koji treba slijediti pri prikupljanju podataka korištenjem dvije različite metode: kako pripremiti istraživanje u kojem će se koristiti upitnici i kako pripremiti istraživanje vođenjem strukturiranih intervjua.
- ▶ **Poglavlje E** pruža informacije o koracima koji će uslijediti nakon prikupljanja podataka, to jest o provjeri kvalitete i sigurnosti podataka, unosu podataka i šifriranju (kodiranju) podataka.
- ▶ **Poglavlje F** pruža informacije o etičkim i sigurnosnim pitanjima koja se odnose i na istraživače i na sudionike istraživanja.

2. DIO priručnika, **Smjernice za istraživače**, sadrži sve informacije koje terenski istraživači trebaju imati. Uključuje sve obveze koje oni kao istraživači imaju prije, za vrijeme i nakon prikupljanja podataka. Dalje, uključuje liste provjere (check-liste) materijala potrebnih za vrijeme prikupljanja podataka, upute o provođenju istraživanja upotrebom upitnika i vođenjem strukturiranih intervjua, upute o tome što učiniti nakon što su podaci prikupljeni te važna etička i sigurnosna pitanja.

Šest **Priloga** koji su uključeni u Priručnik sadrže:

Prilog A: Moguća pitanja sudionika i standardizirani odgovori

Prilog B: Zakonske odredbe vezane uz obavezu prijavljivanja nasilja nad djecom

Prilog 1: Obrasci za izvještaj

Prilog 2: Obrazac za prijavu

Prilog 3: Kartice za intervju

Prilog 4: Modificirani ICAST-CH i ICAST-P upitnici

POGLAVLJE A. O ICAST-C I ICAST-P UPITNICIMA

A.1. Tko razvija ICAST instrumente?

ICAST-C i ICAST-P upitnici razvijeni su kroz niz sastanaka i ispitivanja koje je provelo Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN) u suradnji sa Dječjim fondom Ujedinjenih Nacija (UNICEF). „Ove aktivnosti su provedene zajedno sa studijom Glavnog tajnika UN-a o Nasilju nad djecom. Više od 130 stručnjaka iz 43 zemlje je sudjelovalo u procesu razvoja i ispitivanja. Proces razvoja ICAST instrumenata koordiniralo je vodstvo ISPCAN-a i istraživači sa Sveučilišta Queensland za tehnologiju iz Australije i Sveučilišta North Carolina na Chapel Hill-u, SAD“ (ISPCAN, 2006a, p.3).

Cilj instrumenata je diljem svijeta ispitati vrste viktimizacije u djetinjstvu, ali i osigurati instrumente za istraživače koji istražuju učestalost nasilja nad djecom (ISPCAN, 2006a).

A.2. Zašto razvijati međunarodni instrumentarij za istraživanje discipliniranja i zlostavljanja?

Potaknuto studijom Glavnog tajnika UN-a o djeci i nasilju, Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN) „prihvatilo je izazov kreiranja instrumenata koje mogu koristiti istraživači diljem svijeta kako bi procijenili stupanj nasilja usmjerenog prema djeci u njihovim domovima, školama,“ na poslu „i u zajednicama“ (ISPCAN, 2006b, p.1). Zbog „problema definiranja u različitim zemljama i kulturama, čak i definiranje nečega što može biti zlostavljanje u različitim zemljama može biti teško. Na temelju prethodnog rada ISPCAN je okupio grupu znanstvenika iz područja društvenih znanosti, zdravstvenih radnika i drugih u Brisbane-u, Australija u rujnu 2004. Godine, kako bi počeli raditi na razvoju međunarodnog instrumentarija. ISPCAN se nije fokusirao na istraživanja, nego na razvoj instrumentarija kojeg mogu koristiti istraživači širom svijeta u procjeni svojih zajednica i država, ali koristeći mjerila kojima mogu usporediti svoju zajednicu sa onim što je poznato o drugim zajednicama. Pristup ISPCAN-a je pratio pristup drugih, tako da instrumenti mjere ponašanja odraslih prema djeci i djece prema drugoj djeci i pri tome izbjegavaju etiketiranje prema kojem su neka ponašanja prihvatljiva, dok su druga zlostavljajuća. Zadatak svakog od instrumenata je da uključi ona ponašanja koja su ili najopasnija ili najčešća ili oboje“ (ISPCAN, 2006b, p.1).

„Grubo discipliniranje djeteta i zlostavljanje djeteta može biti privatna čin koji nije javno vidljiv i za njega mogu znati samo njegovi sudionici. ISPCAN je odabrao razviti skup instrumenata koji se mogu upotrijebiti za prikupljanje podataka od sudionika, bilo da se radi o djetetu (ICAST-CH) ili o roditelju (ICAST-P)“ (ISPCAN, 2006b, p.1).

Instrument pod nazivom ICASP-P „je razvijen za prikupljanje podataka o disciplinirajućim ponašanjima roditelja, a koja su usmjerena prema određenom djetetu. Ovi podaci omogućavaju proračun stope različitih načina discipliniranja u odnosu na godine djeteta i ukazuju na postotak roditelja koji koriste grube načine discipliniranja. Najveće ograničenje ovog instrumenta je u tome što roditelji možda neće otkriti sve što čine (ili su činili). Međutim, iskustvo u pet zemalja ukazuje na to da ovaj pristup može pokazati i do 40 puta veću stopu učestalosti nego što su pokazale stope izračunate na osnovu službene statistike koju vode vlasti, čak i u zemljama u kojima su zakoni koji nalažu izvještavanje davno doneseni.“

Prednost ovog pristupa je u tome što se korištenjem instrumenta mogu ispitati roditelji i mlađe i starije djece i „stope se mogu izračunati neovisno o sposobnosti djeteta da odgovori na upitnik. Ovaj instrument se može povezati sa drugim mjerama nasilja između odraslih, radnim iskustvima ili obrazovanjem roditelja, kako bi se dobila slika obiteljskog života i faktora rizika povezanih sa grubim discipliniranjem djeteta“¹ (ISPCAN, 2006b, p.1).

ISPCAN je također razvio ICAST-CH za djecu od 11 godina i stariju (od ≥ 11 do < 18 godina starosti). Jasno, „brojna istraživanja provedena širom svijeta bavila su se ispitivanjem djece u osnovnoj ili srednjoj školi o nasilju koje su doživjela. Ova istraživanja su pokazala visoke stope nasilja usmjerenog prema djeci u mnogim zemljama. U svakoj od ovih studija koristile su se nove i neovisne mjere koje su ograničavale istraživače da usporede svoje podatke sa podacima u drugim školama, zajednicama ili državama“ (ISPCAN, 2006b, pp. 1-2). Postoji rasprava o „etičkim i pravnim pitanjima vezanim uz direktno ispitivanje djece o zlostavljanju. I zaista, neke su organizacije zaključile da upotreba upitnika za djecu nije etična niti prikladna. Međutim, provedene su već brojne studije, i mnogi istraživači su zaključili da je ispitivanje djece prikladno, etički ispravno i sigurno za provođenje unutar zajednica u kojima djeca žive. Ovo je područje unutar kojeg istraživači moraju postupati oprezno i sa velikom brigom za dobrobit djeteta“ (ISPCAN, 2006b, p.2).

A.3. Zašto su ovi instrumenti i zašto su zajednički instrumenti važna?

Prema ISPCAN-u (2006a, p.2) „obiteljsko nasilje se sve više očituje širom svijeta kao značajan društveni problem koji ima ozbiljne zdravstvene i ekonomske posljedice [...] podaci koji dolaze iz zemalja sa povijesti proučavanja ovog problema, sugeriraju da se radi o epidemiji.“ Međutim, postojeći podaci iz različitih zemalja „često nisu dovoljno uvjerljivi da osiguraju prepoznavanje problema koji je skriven unutar porodica i zajednica“. Postoji potreba za povećanjem naše svijesti o stvarnoj rasprostranjenosti u nekim zemljama, dok u drugim zemljama postoji potreba za povećanjem našeg razumijevanja faktora rizika i faktora zaštite kroz međunarodnu usporedbu (ISPCAN, 2006a) ili za procjenom promjena povezanih s novim naporima na području prevencije. Određeni broj zemalja ima povijest proučavanja ovog problema, ali postoje i zemlje koje imaju ograničene epidemiološke podatke ili čak ne raspolažu nikakvim podacima (npr. balkanske zemlje), te za njih „postoji mogućnost da je problem, predstavljen podacima drugih zemalja, mnogo ozbiljniji“ (ISPCAN, 2006a, p.2). Jasno je da su „podaci potrebni kako bi se potaknulo obrazovanje, politika i poboljšanje socijalnih usluga“, što će „pomoći da se evidentira postojanje problema i informiraju donositelji odluka i edukatori“ (ISPCAN, 2006a, p.2). Napokon, „međudržavna usporedba može pomoći u razumijevanju načina na koje kultura oblikuje discipliniranje djece. Podaci prikupljeni na slične načine u različitim zajednicama i kulturama pomoći će da se dokumentira postojanje

¹ ISPCAN je također razvio jedan instrument [ICAST-R (Retrospective)] kako bi se odnedavno osamostaljene mlade odrasle osobe pitalo o njihovim životnim iskustvima s nasiljem u obitelji i u njihovom domu. Ovaj pristup se može koristiti u slučajevima gdje postoje pravne posljedice ako odrasla osoba prizna da je zlostavljala dijete ili ako malo dijete ne može razumjeti moguće implikacije i dati informirani pristanak za prijavu ponašanja roditelja. Ovaj se instrument može kombinirati sa drugim mjerenjima rada ili obrazovanja te može biti dio svakog ispitivanja mladih odraslih ljudi. Podaci o učestalosti zlostavljajućih ponašanja mogu se procijeniti, ali će se zbog vremenske distance najvjerojatnije odraziti godine adolescencije i kasnije godine djetinjstva. Ovaj pristup može biti manje efikasan u procjeni nasilja nad mlađom djecom ili nasilja koje ima duboke posljedice na kasnije intelektualno funkcioniranje djeteta. (ISPCAN, 2006b).

problema i da se informiraju oni koji oblikuju lokalne intervencije kako bi mogli djelovati na taj problem" (ISPCAN, 2006b, p. 2).

„Znanja djece i njihova perspektiva se neredovito uključuju u istraživanje nasilja u obitelji.

Razvojni stadij ili neka druga ograničenja mogu ograničiti sposobnost neke djece da nam otkriju svoja iskustva. Međutim, onda kada je moguće obratiti se djeci, njihova perspektiva nam može pomoći u shvaćanju problema u potpunosti. Perspektiva dječjih prava podržava napore da se ono što su djeca doživjela shvati iz njihovog vlastitog kuta gledanja“ (ISPCAN, 2006a, p.2).

Međutim, „bez standardiziranih instrumenata teško je usporediti ili suprotstaviti dječje izvještaje u različitim istraživanjima ili različitim kulturama.“ Razvoj instrumenata koji „se mogu koristiti u kontekstu različitih kultura i koji mogu olakšati istraživanje ispitujući djecu o zlostavljanju na siguran i etički ispravan način, poboljšat će bazu znanja o pojavi nasilja nad djecom“ (ISPCAN, 2006a, p.2).

A.4. Tko može koristiti ICAST instrumente?

ISPCAN „izrađuje ove instrumente kako bi ih koristili znanstvene zajednice i one koje zastupaju dječja prava. Samostalni istraživači ili grupe istraživača iz lokalnih NVO-a, sveučilišta, pa čak i iz državnih agencija mogu koristiti neke ili sve ISPCAN instrumente u svom radu. Cilj je omogućiti zajedničke mjere između istraživanja, zajednica i kultura (ISPCAN, 2006b, p.2).

A.5. Kako je nasilje ili zlostavljanje definirano u instrumentima?

„Ljudi iz različitih kultura imaju različite poglede na to što čini neko ponašanje nasilnim ili zlostavljačkim.“ Iz tog razloga, u istraživanju i u ISPCAN upitnicima, „sudionike se neće pitati o tako širokim terminima kao što su *nasilje* ili *zlostavljanje*, nego o vrlo konkretnim ponašanjima.“ Na taj način će se omogućiti da interpretacija rezultata bude „u kontekstu normi lokalnih zajednica koje se odnose na prihvatljivo ponašanje, kao i da se koriste standardizirane definicije u cilju međudržavne usporedbe“ (ISPCAN, 2006a, p.3; ISPCAN, 2006b, p.2).

POGLAVLJE B. BALKANSKA EPIDEMIOLOŠKA STUDIJA O ZLOSTAVLJANJU I ZANEMARIVANJU DJECE (BECAN)

BECAN je epidemiološko istraživanje čiji je cilj mapiranje zlostavljanja i zanemarivanja djece u ukupnoj populaciji djece u dobi od 11, 13 i 16 godina koja pohađaju školu i koja su prekinula pohađanje škole te ispitivanje veze između zlostavljanja i zanemarivanja djece i socio-demografskih karakteristika na uzorku od 9 balkanskih zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, FYR Makedonija, Grčka, Rumunjska, Srbija i Turska). S ciljem da se prikupe podaci iz dva izvora, izabrana su dva ICAST upitnika (ICAST-CH – za djecu i ICAST-P za roditelje) koji su izmijenjeni za potrebe BECAN projekta i koji će se koristiti u ovoj epidemiološkoj studiji; podaci će se prikupljati od parova djece i roditelja. Očekivani rezultat istraživanja je skup usporedivih podataka o zlostavljanju i zanemarivanju djece prikupljen u svim zemljama sudionicama, čime bi se olakšalo ujednačeno kreiranje politika u ovom području, buduća istraživanja i bolje razumijevanje karakteristika zlostavljanja i zanemarivanja djece. Očekuje se da će prikupljeni podaci biti međusobno usporedivi i usklađeni, budući da se koriste isti instrumenti i da su metodologija i proces prikupljanja podataka isti u svim zemljama sudionicama.

B.1. Metodologija epidemiološkog istraživanja

Planirano je da epidemiološko istraživanje, temeljeno na populaciji, slijedi dvojaku metodološku strategiju: prvo, istraživanje će se vršiti na slučajnom uzorku djece u dobi od 11, 13 i 16 godina i njihovih roditelja u 9 zemalja Balkana kako bi se dobile informacije o rasprostranjenosti problema zlostavljanja i zanemarivanja u općoj populaciji djece koja pohađaju školu; drugo, pilot istraživanje o stopama slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja kod djece uzrasta 11, 13 i 16 godina koja su prekinula pohađanje škole i koje će se provesti u onim zemljama Balkana u kojima je izražena visoka stopa djece koja su prekinula pohađanje nastave.

Metode koje za prikupljanje podataka od djece preporučuje ISPCAN su upitnici koje djeca samostalno ispunjavaju – ICAST-CH upitnici i strukturirani intervjui utemeljeni na ICAST-P upitniku za prikupljanje podataka od roditelja/skrbnika.

Metode koje je preporučio ISPCAN izmijenjene su za potrebe BECAN istraživanja na sljedeći način:

- uzorak djece i roditelja je uparen
- podaci od djece koja pohađaju školu i njihovih roditelja će biti prikupljeni kroz ICAST-CH i ICAST-P upitnike, izmijenjene za BECAN, koje će djeca i njihovi roditelji **popunjavati samostalno**², dok će se podaci od **djece koja su prekinula**

² Osim roditelja koji budu tražili pomoć kako bi ispunili upitnik (kako bi se i nepismenim roditeljima omogućilo sudjelovanje u istraživanju).

školovanje i njihovih roditelja prikupljati korištenjem istih instrumenata, ali putem **strukturiranih intervjua**.

U oba uzorka svako dijete će biti upareno sa jednim od svojih roditelja/skrbnika korištenjem jedinstvenog koda/šifre za uparivanje, to jest: da bi se svako dijete uparilo sa svojim roditeljem/skrbnikom bez da se ugrozi povjerljivost, jedinstveni broj ispitanika će se dodijeliti svakom paru dječji-roditeljski upitnik, prije nego se započne sa prikupljanjem podataka (za više informacija pogledati poglavlje C6)

B.2. Uzorkovanje

Metoda **multi-faznog stratificiranog klaster uzorka** korištena je kako bi se kreirao reprezentativan uzorak djece koja pohađaju školu, pripadaju trima dobnim skupinama, dolaze iz urbanih i ruralnih područja i iz najmanje 3 različita geografska područja u svakoj od zemalja sudionica. Izračunato je da je najmanja veličina slučajno odabranog uzorka u svim zemljama sudionicama **41 169** učenika i jednak broj njihovih roditelja/skrbnika, što predstavlja najmanje 2% ukupne populacije djece, koja pohađaju školu, iz tri dobne skupine u svakoj od zemalja sudionica³.

Što se tiče **djece koja su prekinula pohađanje škole**, očekuje se **prigodan uzorak** djece uparene sa njihovim roditeljima (zbog ozbiljnih prepreka koje se javljaju u pokušajima da se lociraju ova djeca i njihovi roditelji).

Uzorak učenika koji pohađaju školu izabran u Hrvatskoj uključuje oko 4600 djece, pri čemu je taj broj veći od planiranog zbog očekivanog odbijanja sudjelovanja od strane neke djece i roditelja. Djeca koja su prestala pohađati školu vjerojatno neće biti predmetom ispitivanja u Hrvatskoj zbog malog broja takve djece i nemogućnosti dobivanja njihovih osobnih podataka.

B.3. Pripremna faza epidemiološkog istraživanja

Pripremna faza za organizaciju epidemiološkog istraživanja u svim zemljama uključuje sljedeće korake:

1. Pribaviti dozvolu od ISPCAN-a kako bi se preveli i koristili ICAST upitnici i upute za istraživanje u 9 balkanskih zemalja
2. Modifikacija, prijevod i početna kulturalna validacija instrumenata na 10 jezika (albanski, bosanski, bugarski, hrvatski, grčki, mađarski, makedonski, rumunjski, srpski i turski) te na engleskom jeziku

³ Postotak od 2% izračunat je kao veličina uzorka u svakoj zemlji, osim u Rumunjskoj gdje je 1%. Za većinu zemalja početnih 1%, utvrđenih Grant ugovorom, činilo se neadekvatnim za stratificiranje uzorka na svim nivoima u malim zemljama. Treba se, također, uzeti u obzir da je uzorak u Turskoj regionalan, a ne na nivou cijele zemlje zbog velikog broja djece koja pohađaju školu.

3. Pribaviti službena dopuštenja državnih vlasti za ulazak u škole:

- Albanija:
 - Bosna i Hercegovina: Ministarstvo prosvjete i kulture RS; Federalno ministarstvo obrazovanja FBiH; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog Kantona, Ministarstvo prosvjete, znanosti kulture i sporta Posavskog Kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Tuzlanskog Kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog Kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog Kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjo-bosanskog Kantona; Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Hercegovačko-neretvanskog Kantona; Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadno-hercegovačkog Kantona; Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10; Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo; Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta
 - Bugarska:
 - **Hrvatska:** Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
 - Makedonija: Ministarstvo obrazovanja i znanostie i Ured obrazovanja
 - Grčka: Ministarstvo obrazovanja, cjeloživotnog učenja i religijskih odnosa
 - Rumunjska:
 - Srbija:
 - Turska:
4. Kulturalna validacija instrumenata kroz fokusne grupe provedene u svim zemljama sudionicama s djecom (koja pohađaju školu uzrasta 11, 13 i 16 godina, kao i sa djecom istih uzrasta koja su prekinula školovanje – tamo gdje je bilo potrebno i moguće) i roditeljima te određene modifikacije instrumenata na osnovu rezultata fokusnih grupa.
 5. Razvijanje Smjernica za provedbu istraživanja u školama i provedba radionice „Obuka za voditelje obuke istraživača“
 6. Prijevod Smjernica s engleskog na 10 službenih jezika (albanski, bosanski, bugarski, hrvatski, grčki, mađarski, makedonski, rumunjski, srpski i turski).
 7. Okupljanje i obuka timova terenskih istraživača u svakoj od zemalja sudionica s ciljem provođenja istraživanja na jednak način
 8. Kulturalna validacija instrumenata kroz pilot istraživanje i njihovo modificiranje (gdje je to potrebno)
 9. Priprema konačne verzije modificiranih ICAST upitnika koji će biti korišteni u BECAN istraživanju.

B.3.1. Dozvola za korištenje instrumenata

Prije početka istraživanja svaka od zemalja sudionica u studiji je pribavila odobrenje od ISPCAN-a za prijevod i upotrebu instrumenata (ICAST-CH i P) koji će biti primjenjeni na kulturalno prikladan način.

B.3.2. Izmjena i prijevod instrumenata

U nastavku su opisani koraci koji su slijeđeni kako bi se razvila posljednja verzija izmijenjenih ICAST instrumenata koji će se koristiti u BECAN istraživanju.

Modifikacija instrumenata: ICAST-CH i ICAST-P upitnici su izmijenjeni za potrebe BECAN istraživanja. Glavni razlog ove izmijene je dizajn epidemiološke studije koji se temelji na uparenim upitnicima (za djecu i roditelje); preciznije: iako ICAST-P i ICAST-CH teže da ispitaju iste teme, ipak se razlikuju po tome kako su formulirana određena pitanja, kao i po tome koje su skale korištene. Od svih zemalja učesnica traženo je da doprinesu svakoj izmjeni instrumenata, što je uključivalo:

- ▶ Dodavanje ili izmjenu pitanja u oba instrumenta koja su u početku bila prisutna u samo jednom od upitnika (npr. dodavanje onih pitanja u ICAST-CH upitnik koja su bila prisutna samo u ICAST-P upitniku) kako bi oba instrumenta bila potpuno međusobno usporediva
- ▶ Modifikacije i/ili dopune skala (iz istih razloga)
- ▶ Demografske informacije su također dodane u upitnike za roditelje
- ▶ Izmjene formata upitnika kako bi ga ispitanici lakše samostalno ispunili

Tijekom izmjene instrumenata uloženi su napori da se zadrži prvobitna numeracija pitanja u ICAST upitnicima. Pitanja koja su dodana označena su brojevima na poseban način, kako je navedeno u ISPCAN uputama za korištenje. Ovo omogućava usporedivost podataka iz različitih zemalja, čak i ako istraživač koji koristi podatke nije upoznat sa jezikom instrumenata koji koristi neka zemlja sudionica.

Konačno, oba upitnika uključuju odgovarajući kod (broj/šifra ispitanika), kako bi se uparili upitnici za djecu i roditelje/skrbnike. Kod se sastoji od inicijala zemlje, inicijala područja i jedinstvenog broja koji se dodjeljuje svakom paru upitnika.

Prijevod: Prema ISPCAN-u, međunarodni instrumenti poput ICAST instrumenata su namijenjeni za korištenje na različitim jezicima te za postavljanje sličnih pitanja u različitim kulturama. „Neki jezici imaju izraze koji su slični izrazima u drugim zemljama, ali imaju neke konotacije. U nekim jezicima ne postoje ekvivalentni izrazi“. U svakom slučaju, uloženi su napori kako bi se značenje izraza u jednom jeziku održalo i u drugom, kroz frazu ili najbližiji izraz. „Prijevodi bi trebali obuhvatiti pravo značenje termina ukoliko postoji izbor između više alternativnih izraza“ (ISPCAN, 2006a, p.4). ISPCAN predlaže da svaki prijevod bude popraćen dodatnim nezavisnim prijevodom koji će napraviti neka nezavisna osoba sa jezika zemlje u kojoj se koristi natrag na engleski. Svaka zemlja sudionica je prevela oba upitnika na svoje službene jezike kako bi se koristili u narednim fazama projekta.

Početa kulturalna validacija: tokom izmjene instrumenata svi državni znanstveni koordinatori bili su ohrabreni da prilagode neka pitanja lokalnom kontekstu svoje zemlje. Na primjer, pitanje 24 ICAST-CH upitnika: „da li ti je netko prijetio [...] da će prizvati zle duhove“ je trebalo prilagoditi svakom pojedinom kulturalnom kontekstu.

B.3.3. Probno ispitivanje instrumenata (Pilot)

Oba instrumenta su testirana u prije glavnog istraživanja korištenjem dvostruke strategije: a) **fokusnih grupa** i b) **pilot istraživanja**. Ciljevi pilotnog ispitivanja oba instrumenta su ispitivanje nekoliko specifičnih i različitih karakteristika kao što su: razumljivost prijevoda upitnika, potreba da se terenski istraživači naviknu na zahtjevnost primjene upitnika u razredima, kao i spremnost na rad s podacima koji će se prikupiti i usuglašenost procedura i ishoda među zemljama u kojima će se provesti istraživanje.

Fokusne grupe: svrha fokusnih grupa bila je da se prevedeni ICAST-CH i ICAST-P upitnici podvrgnu pred-terenskom testiranju s pripadnicima ciljane skupine da bi se:

a) identificirala bilo koja važna pitanja koja bi se trebala dodati u upitnike i b) identificirali problemi s kojima se sudionici susreću, a koji se odnose na:

- ▶ Razumljivost i jasnoću pitanja u upitniku
- ▶ Kulturalna primjerenost pitanja (pitanja koja se trebaju dodati, izbaciti i/ili izmijeniti, ukoliko je to potrebno)
- ▶ Ponuđeni odgovori: *da li razumiju ponuđene odgovore? Da li je ispitanicima lako odgovoriti izabirući neki od njih? Da li ispitanici biraju različite kategorije ili odgovore od onih ponuđenih u pitanju?*
- ▶ Nenamjerno preskakanje uputa i/ili pitanja, što može rezultirati gubitkom podataka
- ▶ Uočavanje bilo kakvih pojašnjenja koje treba pružiti sudionicima, kao i bilo kojih pitanja na koja bi se trebalo odgovoriti (kako bi se razvili standardni, unaprijed pripremljeni odgovori na ta pitanja)
- ▶ Izgled upitnika i
- ▶ Zainteresiranost i pozornost sudionika za upitnik.

Nadalje, fokusne grupe su bile i prilika da se procjeni vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika, kao i da se testira kodiranje ispunjenih upitnika i SPSS obrazac za kodiranje podataka.

Najmanje jedna fokusna grupa je provedena **s učenicima** svake dobne skupine u svakoj od zemalja sudionica (u nekim zemljama je provedeno više od jedne fokusne grupe za određene skupine sudionika, što je rezultiralo s ukupno 34 fokus grupe i 311 sudionika) i najmanje po jedna fokusna grupa **s roditeljima** u svakoj zemlji sudionici (neke zemlje su provele više fokusnih grupa s roditeljima, što je rezultiralo konačnom brojkom od 13 održanih fokusnih grupa s ukupno 79 sudionika). Svi sudionici u fokusnim grupama su bili slični onima koji su odabrani za istraživanje, odnosno, učenici od 11, 13 i 16 godina koji pohađaju školu i roditelji koji imaju barem jedno dijete koje pripada u neku od navedenih skupina. Planirano je da se u svakoj zemlji sudionici provede i po jedna fokusna grupa s djecom koja su prekinula školovanje i njihovim roditeljima; fokusne grupe s djecom koja su prekinula školovanje, provedene su u Hrvatskoj, Bugarskoj i Srbiji.

Sve fokusne grupe u svim zemljama su provedene na temelju identične metodologije, a njihovi rezultati su korišteni u provedbi druge revizije modificiranih ICAST upitnika. Ove modifikacije upitnika, na temelju fokusnih grupa, uključuju:

- ▶ Izmjenu skale odgovora

- ▶ Izmjenu pitanja
- ▶ Dodavanje pitanja
- ▶ Izmjenu uputa u upitnicima

Izmijenjeni instrumenti, nakon rezultata provedenih fokusnih grupa, dostupni su u prilogima 4a i 4b.

Pilot istraživanje: pilot istraživanje će se također provesti u svakoj zemlji sudionici. Cilj pilot istraživanja je da terenski istraživači primijene modificirane upitnike u stvarnim uvjetima učionice, kako bi se testirali: a) modificirani ICAST-CH upitnici i postupak njihove primjene, b) modificirani ICAST-P upitnici i postupak njihove primjene u stvarnim okolnostima i c) postupak rada s podacima, uključujući kompatibilnost postupaka i ishoda između zemalja sudionica. Instrumenti bi trebali biti testirani u najmanje 4 različita razredna odjeljenja (s učenicima u urbanim i ruralnim sredinama, dobi od 11 i 16 godina); upitnici će se primijeniti s manjim dijelom slučajnog uzorka (ne više od 100-120 djece i njihovih roditelja po zemlji) kako bi se izbjeglo znatno smanjenje ostatka uzorka (u slučaju da rezultati pilot istraživanja otkriju da su potrebne modifikacije u upitnicima i/ili postupku njihove primjene). Proces koji će se slijediti u pilot istraživanju je identičan onome koji je predložen za glavno istraživanje, a opisan je detaljnije u poglavljima koja slijede.

POGLAVLJE C. ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA

C.1. Kvalifikacije istraživača

Istraživači su “srce i duša” istraživanja, posebno u slučajevima kada se ispituje socijalno osjetljiva tema, kao što je nasilje nad djecom, ili druge teme koje se smatraju “obiteljskim stvarima”, kao što su odnosi u obitelji. Djeci, kao i odraslima, „možda neće biti ugodno sudjelovati u istraživanju ili otvoreno iznositi osobna iskustva“ (ISPCAN, 2006a, str4). Također, možda im neće biti ugodno razgovarati o pojedinim temama s osobama određenog spola (najčešće ako se radi o osobama suprotnog spola). Istraživači moraju biti pažljivo odabrani i moraju imati određene **kvalifikacije** koje su također opisane u drugom dijelu ovog Priručnika „Smjernice za istraživače“ (poglavlje A1). Istraživači moraju imati **barem osnovno obrazovanje** a) iz **provođenja istraživanja** i b) iz **etičkih pitanja u istraživanjima s ljudima**. Moraju biti zastupljena **oba spola** (po mogućnosti u svakom paru) i prije obuke istraživači trebaju biti **jasno obaviješteni** o prirodi studije i očekivanjima vezanim uz njihovo posao. Također se preporučuje da se ugovori s istraživačima sklope poslije njihovih uspješno izvršenih obaveza poslije obuke za istraživače. (vidjeti Poglavlje C2).

C.2. Obuka za istraživače

Standardizirana obuka za istraživače za primjenu upitnika i provođenje strukturiranih intervjua **je vrlo važna**. Način prezentiranja istraživanja istraživačima, način prikupljanja podataka, načini na koje je istraživačima dozvoljeno pomoći ispitanicima pri odgovaranju na pitanja, važnost povjerljivosti i ostala etička pitanja i važna pitanja sigurnosti sudionika i istraživača moraju biti obrađeni u obuci (ISPCAN, 2006b).

Zbog navedenog, jedan od ciljeva projekta BECAN je i obuka grupe specijaliziranih znanstvenika u svim balkanskim zemljama, kako bi se na odgovarajuć i jednak način primijenili ICAST-CH i ICAST-P upitnici. U te svrhe koordinatori BECAN projekta su organizirali Obuku za voditelje obuke istraživača, koja je održana u Tirani od 17. do 18. svibnja 2010. godine. Svi znanstveni koordinatori zemalja sudionica BECAN projekta i istraživači koji će djelovati kao treneri i/ili terenski istraživači su sudjelovali u obuci. Sudionici Obuke za voditelje obuke istraživača će koristiti istu metodologiju opisanu u ovom Priručniku kako bi obučili istraživačke timove u svojim zemljama.

Prvo, nakon okupljanja državnih istraživačkih timova⁴ i prije njihovog obučavanja, treba procijeniti njihove obrazovne potrebe vezane uz **temu zlostavljanja i zanemarivanja djece, metodološka i etička pitanjima**. Ako postoje neki nedostaci u njihovom znanju, moraju se održati i dodatni sati obuke.

Predloženo vrijeme trajanja obuke za istraživače u zemljama sudionicama je **16 sati** i ona mora biti provedena otprilike **jedan mjesec prije samog početka provođenja pilot**

⁴ Preporučeno je se da se obuču više istraživača nego što je potrebno, računajući na eventualna odustajanja istraživača ili probleme u njihovom postupanju na terenu.

istraživanja. Međutim, trajanje obuke ovisi o potrebama istraživača. Tablica 1 predstavlja prijedlog rasporeda i sadržaja modula obuke za istraživače.

Obaveze istraživača će biti da:

- pohađaju cijelu obuku
- pohađaju dodatne satove (ukoliko to bude potrebno)
- uspješno završe svoje obaveze poslije obuke.

Svi istraživači trebaju biti upoznati s procedurom koju treba slijediti pri obavljanju istraživanja, kao i sa instrumentima, kako bi mogli odgovoriti na pitanja sudionika, koristeći unaprijed osmišljene odgovore, znali čitati pitanja i bilježiti odgovore u intervjuu, a sve to bez poteškoća, brzo i na prirodan način. Prije samog pilot istraživanja preporučuje se da istraživači simuliraju primjenu upitnika i provedbu intervjua ili pilot intervjua s djecom i roditeljima kako bi se bolje upoznali s instrumentima (obaveze istraživača nakon obuke). Istraživačima moraju biti dostupni unaprijed osmišljeni odgovori na moguća pitanja sudionika (pogledati Prilog A). Predloženi sadržaj obuke za terenske istraživače i njihove obaveze poslije obuke navedeni su u tablici koja slijedi.

Tablica 1. Prijedlog rasporeda i sadržaja modula obuke za istraživače

	Tema	Trajanje
1	Kratki opis metodologije istraživanja (samo informacije relevantne za istraživače)	30-45 min
2	Kako će istraživanje biti organizirano i koordinirano: <ul style="list-style-type: none"> ○ S učenicima i njihovim roditeljima ○ S djecom koja su prekinula pohađanje škole i njihovim roditeljima 	120 min
3	Priprema istraživača za istraživanje	90 min
4	ICAST-CH (upitnik za djecu) <ul style="list-style-type: none"> ○ Opis postupka i upute za primjenu upitnika korak po korak ○ Opis postupka i upute za provođenje strukturiranih intervjua korak po korak ○ Provođenje simulacije primjene upitnika i intervjua ○ Provjera kvalitete ispunjavanja 	210 min
5	ICAST-P (upitnik za roditelje) <ul style="list-style-type: none"> ○ Opis postupka i upute za provođenje strukturiranih intervjua korak po korak ○ Provođenje simulacije intervjua ○ Provjera kvalitete ispunjenoga 	210 min
6	Etička pitanja i pitanja sigurnosti <ul style="list-style-type: none"> ○ Reagirane u slučaju otkrivanja zlostavljanja i zanemarivanja djece i u slučajevima nasilja među odraslima ○ Krizna intervencija i supervizija istraživača ○ Sigurnost sudionika i druga etička pitanja ○ Sigurnost istraživača ○ Sigurnost podataka: čuvanje i pristup 	150 min

7	Pregled Smjernica za istraživače – diskusija	135 min
8	Dodatni satovi (ukoliko je potrebno) <ul style="list-style-type: none"> ○ Kako kodirati podatke iz ICAST-P i ICAST-CH upitnika i kako provjeriti njihov kvalitetu (ukoliko je primjenjivo)⁵ ○ Dodatna obuka o problemu zlostavljanja i zanemarivanja djece i/ili metodologiji i etičkim pitanjima (prema potrebama istraživača) 	dodatno vrijeme
OBAVEZE NAKON RADIONICE		
1	Primijeniti ICAST-CH i ICAST-P upitnike s djecom i roditeljima korištenjem: <ul style="list-style-type: none"> ○ Samostalnog ispunjavanja (najmanje dvoje djece i dva roditelja) ○ Strukturiranih intervju (s najmanje dvoje djece i dva roditelja) 	
2	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kodiranje podataka iz upitnika poslije obuke (ako je primjenjivo) ○ Usporediti kodiranje – provjera kvalitete (ako je primjenjivo) 	
3	Konzultantski sat(i) s voditeljem obuke pojedinačno ili u malim grupama (2-3 istraživača)	

Cilj standardizirane obuke istraživačkih timova u svim zemljama je kontrola učinka intervenirajuće varijable „**istraživač/intervjuer**“, što predstavlja jedan od **najvažnijih elemenata** za usporedivost rezultata istraživanja. Svi istraživači u 9 zemalja moraju **DJELOVATI KAO JEDAN** kada je u pitanju:

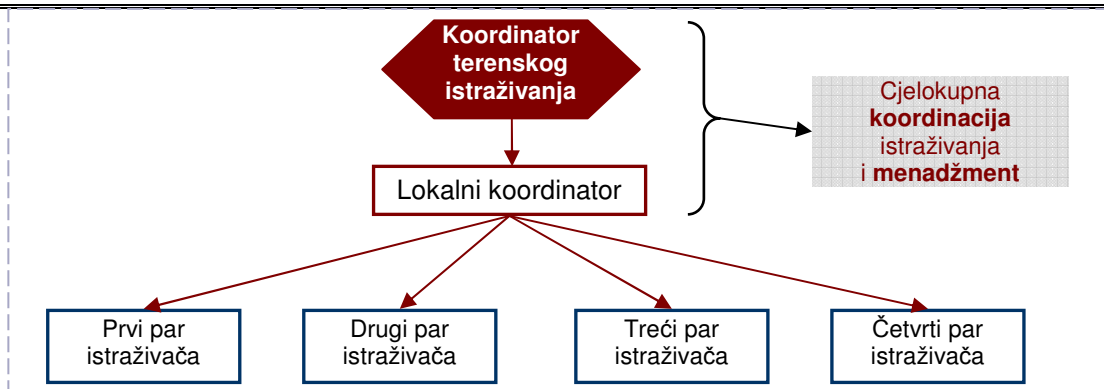
- Način na koji će predstavljati istraživanje sudionicima i javnosti
- Način na koji će davati upute i provoditi intervju
- Način na koji će odgovarati na pitanja ispitanika i davati pojašnjenja
- Način na koji će izvještavati o toku procesa i napretka na dnevnim sastancima
- Način na koji će očuvati povjerljivost
- Način na koji će se nositi s kritičnim pitanjima otkrivenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece
- Način na koji će osigurati sigurnost sudionika i svoju vlastitu sigurnost

Posljednje, ali ne manje važno, evaluacija obuke državnih istraživačkih timova je poželjna, ali nije obavezna. Evaluacija se može provesti bilo korištenjem metodologije slične onoj koja je korištena u radionici Obuke za voditelje obuke ili korištenjem neke druge metodologije.

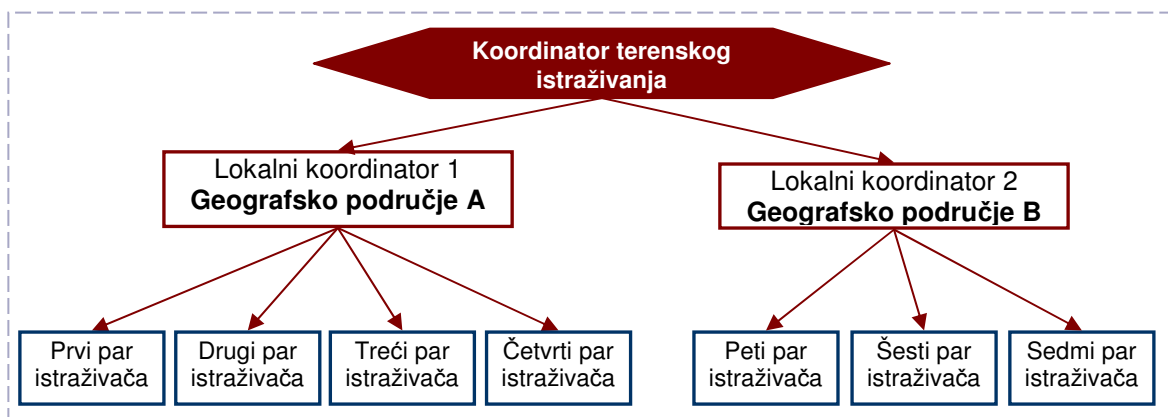
C.3. Koordinacija terenskog istraživanja

Glavno epidemiološko istraživanje će biti provedeno tijekom školske godine **2010./2011.** Prikupljanje podataka u svakoj zemlji sudionici će biti organizirano bilo a) u svim geografskim područjima (sekvencijalno prikupljanje podataka; vidjeti sliku 1a), odnosno jedna grupa istraživača će prikupiti podatke u prvom geografskom području i po završetku prijeći na sljedeće ili b) po geografskom području (simultano prikupljanje podataka, vidjeti sliku 1b), odnosno odvojene podgrupe istraživača će istovremeno prikupljati podatke u različitim geografskim područjima. Izbor simultanog (istovremenog) ili sekvencijalnog (slijednog) prikupljanja podataka ovisi o veličini populacije, udaljenosti između različitih geografskih područja i o broju istraživača u svakom timu.

⁵ Istraživači moraju biti obučeni da unose podatke ukoliko će unositi podatke dobivene terenskim istraživanjem.

Slika 1a. Primjer strukture istraživačkog tima u slučaju sekvencijalnog prikupljanja podataka

Slika 1b. Primjer strukture istraživačkog tima u slučaju simultanog prikupljanja podataka

Cjelokupnu koordinaciju terenskog istraživanja u svakoj zemlji mora preuzeti najmanje jedna osoba (ili više njih), **Kordinator terenskog istraživanja i/ili Lokalni kordinator(i)**⁶. Kordinator terenskog istraživanja će biti odgovoran za nadgledanje lokalnog(ih) kordinator(a). Kordinator terenskog istraživanja i/ili lokalni kordinator(i) su odgovorni za:

- ▶ Kontaktiranje škola koje sudjeluju u istraživanju:
 - poslati pismo obavještenja ravnatelju škole, nastavničkim i roditeljskim odborima (ukoliko postoje) u svakoj školi
 - prikupiti i zabilježiti podatke o
 - broju razrednih odjeljenja u svakoj od izabranih škola
 - broju učenika po razrednom odjeljenju
 - broju učenika po spolu (po razrednom odjeljenju)
 - dogovoriti distribuciju Informacija za roditelje i Obrazaca za pristanak roditelja/skrbnika (bilo preko istraživača, učenika ili škola)
 - dogovoriti datum prikupljanja podataka sa svakom školom i 2-3 dana prije dogovorenog datuma nazvati svaku školu i podsjetiti ih
 - prikupiti informacije i kontakt podatke o učenicima koji su prekinuli školovanje u toku posljednje godine (ako je primjenjivo)
- ▶ Kontaktirati roditelje/skrbnike djece koja su prekinula pohađanje škole (putem pisma ili telefonskim pozivom) kako bi ih pozvali, kao i njihovu djecu, na sudjelovanje u istraživanju

⁶ Tijekom prikupljanja podataka, jedna osoba se mora nalaziti u prostorijama organizacije koja provodi istraživanje u zemlji sudionici kako bi se moglo odgovoriti na eventualna pitanja sudionika u istraživanju koji bi mogli zvati organizaciju zbog različitih upita ili traženja dodatnih informacija. Ova bi osoba trebala biti upoznata s BECAN istraživanjem i to može biti Kordinator terenskog istraživanja.

i dogovorili datum, vrijeme i mjesto provođenja intervjua (također je moguće podsjetiti ih na to telefonskim pozivom prije dogovorenog termina).

► Pripremiti plan istraživanja:

- identificirati koliko istraživača i koliko je dana potrebno po geografskom području i školama
- napraviti plan za cjelokupno istraživanje (ili po regijama) na **najekonomičniji** (s obzirom na vrijeme i financije), ali ujedno i **najefikasniji** način
- organizirati istraživače u parove
- napraviti plan za prikupljanje podataka za svaki par istraživača

Praktična pitanja:

- organizirati transport za istraživače (karte, smještaj, najam automobila, i sl.)
- pripremiti sve potrebne materijale za područje (npr. karte, upitnike, materijale za demonstraciju, korisne brojeve telefona, popis relevantnih organizacija za pomoć, obrasce za izvještaj itd.)

Svaki **Lokalni koordinator** će nadgledati i koordinirati svoj istraživački tim (u geografskoj regiji) i on/a će pratiti kretanje svakog istraživačkog para (iz sigurnosnih razloga); on/a će također djelovati kao „povezna točka“ istraživačkih parova i treba biti dostupan/na u svako vrijeme kako bi pronašao/la rješenje za neočekivane probleme koji bi se mogli pojaviti i da pruži bilo kakvu potrebnu pomoć istraživačima. Lokalni koordinator će također biti odgovoran za dogovaranje sastanka sa svim članovima svog istraživačkog tima svakog dana nakon završetka prikupljanja podataka – zbog supervizije, obavještavanja o otkrivenim slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece, rasprave i odlučivanja o bilo kojem problemu koji se pojavio tijekom prikupljanja podataka. Preciznije, istraživači moraju izvijestiti svoje lokalne koordinate tijekom supervizijskih sastanaka (na temelju posebnih obrazaca za izvještaj) o:

- postupanju pri prikupljanju podataka i o bilo kakvim problemima koji su se pojavili
- rezultatima provjere kvaliteta ispunjavanja upitnika
- otkrivanju slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece ili postojanju bilo kakve sumnje na to

Nakon svakog dnevnog sastanka Lokalni koordinator treba:

- zabilježiti stope odaziva, na temelju izvještaja istraživača
- prikupiti sve ispunjene i neispunjene upitnike
- prikupiti sve Obrasce za izvještaj od istraživača
- voditi podatke o efikasnosti svakog istraživača

Istraživački parovi: strogo se preporučuje da 2 istraživača (oba spola, ukoliko je moguće) istovremeno budu prisutna u učionici ili kućanstvu. Broj istraživačkih parova koji će posjetiti svako područje (škole ili kućanstva) ovisi o broju razrednih odjeljenja/učenika i kućanstava, što je u vezi i sa željenim trajanjem terenskog istraživanja.

C.4. Organizacija istraživanja u školama

Kako bi se istraživanje provelo u školskom okruženju u većini zemalja je potrebno **pribaviti odobrenje** nadležnih vlasti (npr. Ministarstva obrazovanja) kojim se odobrava ulazak u škole i provođenje istraživanja. Nakon što dobije odobrenje, Koordinator terenskog istraživanja bi trebao poslati **obavijest** ravnateljima škola (koje su odabrane u uzorak) i/ili nastavničkim vijećima i vijećima roditelja/skrbnika (gdje postoje), kako bi bili obaviješteni o istraživanju koje će biti provedeno u njihovoj školi. Nadalje, i naknadni telefonski poziv može koristiti kako bi se obavijestili ravnatelji škola i kako bi se:

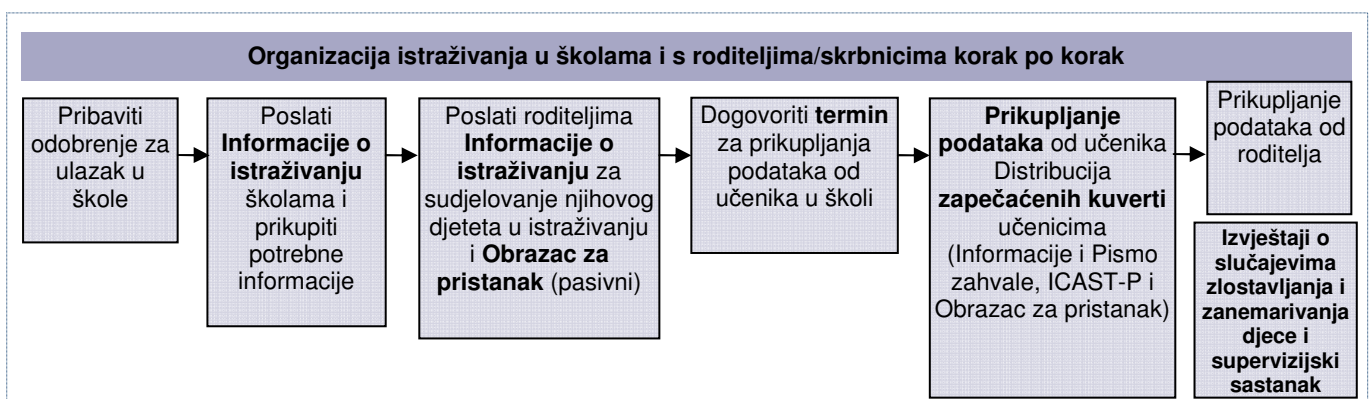
- ▶ prikupili podaci o broju razrednih odjeljenja ciljanih razreda u svakoj odabranoj školi
- ▶ prikupili podaci o broju i spolu učenika po razrednom odjeljenju u svakoj odabranoj školi
- ▶ dogovorili sastanci i odgovarajuće vrijeme za prikupljanje podataka od učenika
- ▶ prikupile informacije i kontakt podaci o djeci koja su prekinula školovanje (ako je primjenjivo).

Tijekom razgovora sa ravnateljima škola, treba dogovoriti **datum** i **vrijeme** za provođenje istraživanja. U svakom slučaju, distribucija **Informacija za roditelje i Obrazaca za pristanak roditelja za sudjelovanje njihove djece u istraživanju**, mora biti organizirana prije toga, pri čemu je preporuka da se dostave roditeljima 1 do 3 dana prije prikupljanja podataka. Distribucija pisama i obrazaca se može izvesti na dva moguća načina:

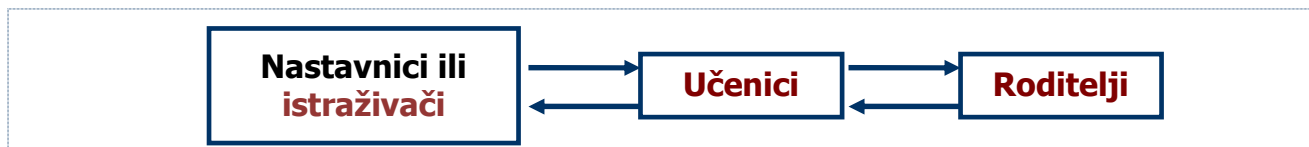
1. posjetiti učenike u školama kako bi ih se informiralo o istraživanju i podijeliti im pisma i obrasce koje oni trebaju dati svojim roditeljima,
2. dogovoriti distribuciju pisama i obrazaca putem škole (npr. da ih škola preda učenicima ili šalje poštom).

Iako se drugi način čini pogodnijim, u ovom slučaju bi se trebalo posebno dogovoriti sa svakom školom o načinu raspodjele materijala (poslati ih u školu poštom ili ih u školi umnožavati). U slučaju da se izabere druga mogućnost trebalo bi nazvati školu nekoliko dana prije datuma prikupljanja podataka kako bi se a) direktor škole podsjetio na sastanak i b) kako bi se podsjetilo na distribuciju pisama i obrazaca. Drugi poziv treba uslijediti kako bi se prikupili podaci o eventualnim odbijenicama roditelja, broju odbijenica te kako bi se dogovorilo što će raditi djeca za koju roditelji/skrbnici nisu dali svoj pristanak.

Slika 2 prikazuje korake organizacije istraživanja u školama, a **slika 3** prikazuje preporučeni postupak koji bi trebalo slijediti pri distribuciji pisama (za sudjelovanje djece u istraživanju) i obrazaca za pristanak roditelja te prikupljanje odgovora (za sudjelovanje djece u istraživanju).

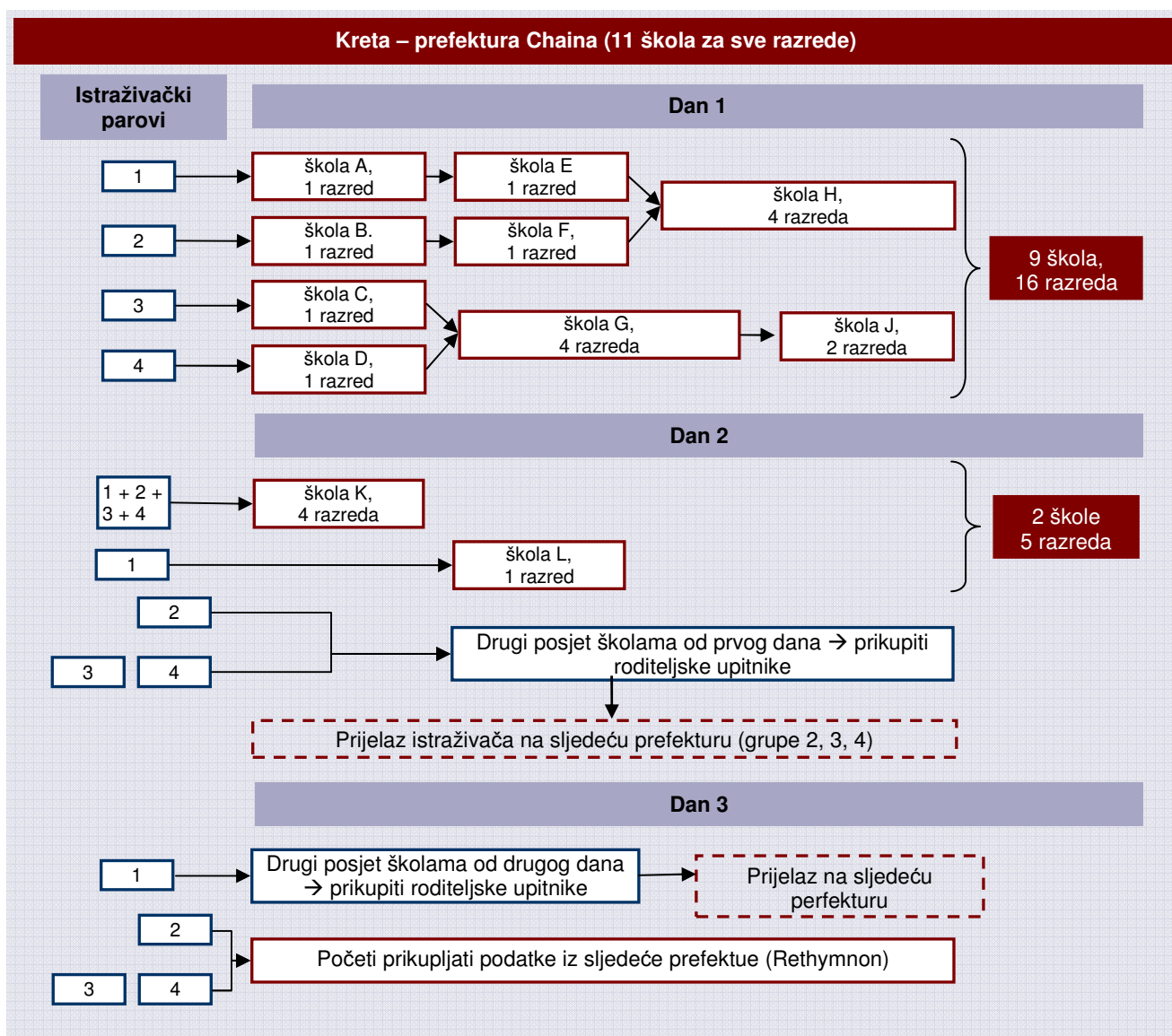
Slika 2. Koraci organiziranja istraživanja u školama

Slika 3. Redoslijed distribucije pisama roditeljima i prikupljanja pasivnih pristanaka za sudjelovanje djece u istraživanju.

Slika 4. predstavlja primjer programa prikupljanja podataka od istraživača u jednoj prefekturi (Chaina) u geografskom području Krete (Grčka).

Najmanje dva istraživača trebaju istovremeno biti prisutna u istoj učionici. Ako škola ima više različitih razrednih odjeljenja jednog razreda, u njoj trebaju biti prisutan i veći broj istraživačkih parova kako bi se prikupljanje podataka vršilo simultano u svim odjeljenjima što je brže moguće (kako djeca ne bi međusobno razgovarala o pitanjima).

Slika 4. Primjer rasporeda prikupljanja podataka od učenika za 8 istraživača u prefekturi Chaina (Kreta).

Upitnici za roditelje se mogu prikupiti na dva načina:

- ▶ Bilo od učenika (kako je prikazano na slici 2): u ovom slučaju bi istraživači trebali ponovo posjetiti školu u kojoj su bili prethodnog dana i prikupiti od učenika kuverte s upitnicima njihovih roditelja.
- ▶ Ili iz kućanstava, ako roditelji nazovu istraživače da preuzmu njihove upitnike

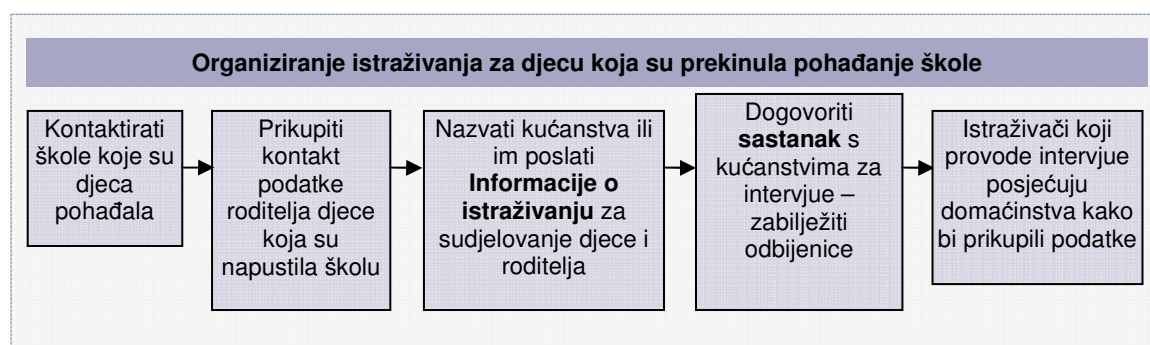
Na kraj svakog dana u kojemu su se prikupljali podaci svi istraživački parovi će se sastati sa svojim lokalnim koordinatorom na dnevnom supervizijskom sastanku.

C.5. Organiziranje istraživanja s djecom koja su prekinula pohađanje škole

Kako bi se provelo istraživanje za učenike koji su napustili školu i njihove roditelje potrebno je prvo **prikupiti** njihove **kontakt podatke** (iz škola koje su pohađali ili iz drugih izvora). Potrebni podaci se odnose na: imena djece, njihove brojeve telefona i/ili adrese stanovanja. Nakon prikupljanja kontakt podataka potrebno je kontaktirati roditelje/skrbnike ove djece kako bi ih se pozvalo da sudjeluju u istraživanju zajedno s djetetom; to jest, Koordinator terenskog istraživanja i/ili Lokalni koordinator(i) će zvati njihova kućanstva (ili poslati poštom informacijska pisma⁷) kako bi se:

- ▶ dogovorili datum i vrijeme sastanka za intervju (i mjesto ukoliko roditelj ne želi da istraživači dođu u njegovo kućanstvo)
- ▶ zabilježile odbijenice za sudjelovanje⁸
- ▶ svakom kućanstvu dodijelio par istraživača za prikupljanje podataka

Slika 5 prikazuje koji se koraci trebaju slijediti u organizaciji istraživanja.

Slika 5. Koraci u organiziranju istraživanja za djecu koja su prekinula pohađanje škole

C.6. Priprema materijala za istraživače

Prije odlaska na teren radi prikupljanja podataka, svakom se istraživačkom paru trebaju osigurati svi potrebni materijali za taj radni dan (pogledati poglavlje A3 „Smjernica za istraživače“); Lokalni koordinatori trebaju pripremiti sav potreban materijal za svaki radni dan

⁷ Informacije o istraživanju i pristanak za sudjelovanje će se modificirati za potrebe provođenja strukturiranih intervjua

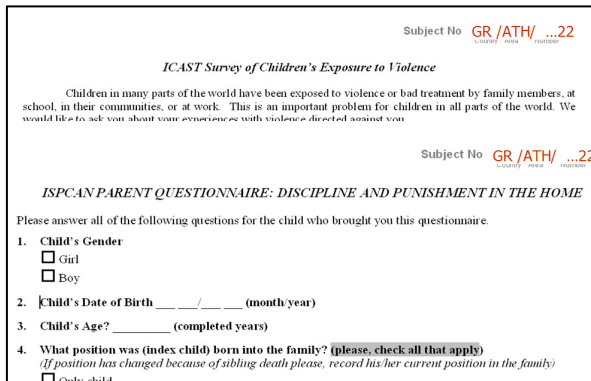
⁸ Ovo je vrlo važno jer će nam pomoći u izračunavanju stope odaziva.

(kada se vrši prikupljanje podataka) i predati ih istraživačkom paru dan prije samog prikupljanja podataka. Materijal se sastoji od sljedećeg:

Prikupljanje podataka u školskom okruženju (samostalno ispunjavanje upitnika)

► Tiskati ili fotokopirati potreban broj primjeraka:

- **ICAST-CH** upitnika zajedno s **Obrascem za pristanak djeteta** koji će se nalaziti na prvoj stranici upitnika
- **ICAST-P** upitnika
- **Informacija o istraživanju i Obrazaca za pristanak roditelja** na sudjelovanje djece i roditelja u istraživanju
- **Pisma zahvale** za sudjelovanje za djecu i roditelje

Slika 1. Primjer popunjenih odgovarajućih kodova.

► dodijeliti identične **uparene kodove** (broj ispitanika) svakom paru upitnika djeteta- roditelj (slika 1)

► pripremiti **kuverte za roditelje** koje trebaju uključivati:

- Informacije o istraživanju za roditelje
- Obrazac za pristanak roditelja za njihovo sudjelovanje u istraživanju
- ICAST-P upitnik i
- Pismo zahvale za sudjelovanje roditelja

i upariti svaku zapečaćenu kuvertu sa ICAST-CH upitnikom kojem je dodijeljen isti kod (preporučuje se da zapišete kod na vanjskoj strani kuverte; na taj način bi ih se moglo ponovo upariti ukoliko bi se slučajno pomiješale).

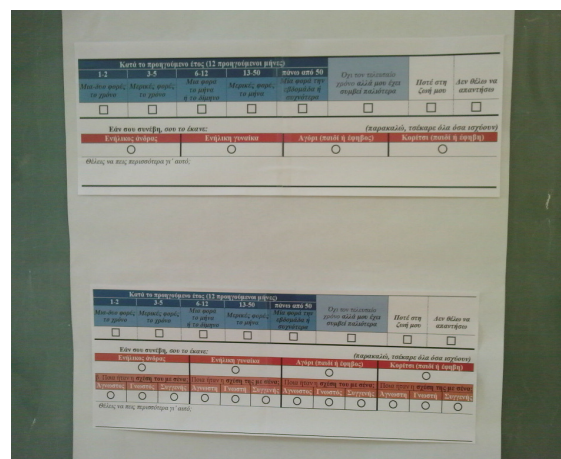
► zabilježiti na listi (za primjer vidjeti sliku 2) koji kodovi odgovaraju kojoj školi, razredu i istraživačkom paru, zajedno s datumom i vremenom prikupljanja podataka.

Codes	School (Name)	Class room	N	Boys	Girls	Researchers	Date	Time
GR/ATH 1-22	School 1	A1	22			Pair A	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 23-41	School 1	A2	19	10	9	Pair B	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 42-61	School 2	A	20	12	8	Pair C	Monday, 25.10	8:00
...
GR/HER 1-18	School 52	A	18			Pair D	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 19-24	School 53	A	6			Pair E	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 25-44	School 54	A1	20			Pair F	Monday, 25.10	8:00

Slika 2. Primjer bilježenja kodova

► **lokalni koordinator bi svakom paru trebao osigurati (i istraživači bi trebali provjeriti da li im je sve osigurano) sljedeće:**

- **Plan** koji sadrži popis škola koje treba posjetiti, datume i termine sastanaka, termine u kojima će se prikupljati podaci te detalje o uzorku (koji razred, koje odjeljenje, koja učionica itd.)
- **Kartu** područja koje će posjetiti
- Dovoljan broj primjeraka **upitnika** za djecu i kuverte za roditelje
- Materijal za demonstraciju sa skalama za odgovore (vidjeti sliku 3) i primjerak kuverte za roditelje kako bi se učenicima objasnilo a) kako

Slika 3. Materijal za demonstraciju: prikaz odgovora na skalama na flipchartu

da odgovaraju na skalama u pitanjima i b) što je sadržaj koverta za njihove roditelje i kako bi ih trebali koristiti

- Ljepljiva traka
- Dvije kemijske olovke po istraživaču
- Dvije velike kuverte po istraživačkom paru za skupljanje upitnika u učionici
- Primjerci **Pisma zahvale** za djecu
- **Karticu** s popisom lokalnih organizacija (izvora pomoći) u području u kojem se provodi istraživanje u slučaju da sudionika treba uputiti gdje da potraži pomoć
- **Istraživački bedž** za svakog istraživača
- Ukoliko se procjeni nužnim, svakom će se istraživačkom paru dati **službeni dopis** u kojem je navedena svrha istraživanja, organizacija koja ga provodi i kontakt podaci supervizora.
- Njegov/njezin **mobilni telefon** (uključen, ali s isključenim zvukom)
- **Kartica s korisnim brojevima telefona** (npr. broj telefona lokalnog koordinatora, ostalih članova istraživačkog tima i sl.)
- **Obrasci za izvještaj** (vidjeti Prilog 1a)
- **Lista provjere** koja sadrži popis potrebnih materijala za istraživače.

Prikupljanje podataka u kućanstvima sudionika (strukturirani intervjui)

- ▶ Tiskati ili fotokopirati potreban broj primjeraka:
 - **ICAST-CH** upitnika zajedno s **Obrascem za pristanak djeteta** koji će se nalaziti na prvoj stranici upitnika
 - **ICAST-P** upitnika
 - **Informacija o istraživanju i Pisma zahvale** za roditelje
 - **Obrazaca za pristanak** roditelja na sudjelovanje i djece i roditelja u istraživanju
 - **Pismo zahvale** za djecu

Codes	Household (Name)	Address Phone	Child's Age	Researchers	Date	Time
GR/ATH 1	Family 1	XXX	16	Pair A	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 2	Family 1	XXX	16	Pair B	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 3	Family 2	XXX	16	Pair C	Monday, 25.10	8:00
...
GR/HER 42	Family 52	XXX	16	Pair D	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 43	Family 53	XXX	13	Pair E	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 44	Family 54	XXX	12	Pair F	Monday, 25.10	8:00

Slika 4. Primjer bilježenja kodova za intervjue

- ▶ Dodijeliti identične kodove svakom paru upitnika djeteta-roditelj
- ▶ Zabilježiti koji kodovi odgovaraju kojem kućanstvu i kojem istraživačkom paru, zajedno s datumom i vremenom sastanka (vidjeti sliku 4)
- ▶ Tiskati/fotokopirati i izrezati dva seta kartica za intervju (vidjeti Priloge 3a i 3b), prema uputama u Prilogu 3.
- ▶ **Koordinator istraživanja bi svakom istraživaču trebao osigurati (i istraživači bi trebali provjeriti da li im je sve osigurano) sljedeće:**
 - **Plan** koji sadrži listu kućanstava koje treba posjetiti, datume i termine sastanaka za obavljanje intervjua
 - **Kartu** područja koje će posjetiti
 - Dovoljan broj primjeraka **upitnika** za djecu i njihove roditelje
 - **Kartice za intervju** za intervju za djecu i roditelje (vidjeti Prilog 3a i 3b)

- Dvije kemijske olovke po osobi
- Primjerke **Pisama zahvale** za djecu i roditelje
- **Karticu** s popisom lokalnih organizacija (izvora pomoći) u području u kojem se provodi istraživanje u slučaju da sudionika treba uputiti gdje da potraži pomoć
- **Istraživački bedž** za svakog istraživača
- Ukoliko se procjeni nužnim, svakom će se istraživačkom paru dati **službeni dopis** u kojem je navedena svrha istraživanja, organizacija koja ga provodi i kontakt podaci supervizora.
- Njegov/njezin **mobilni telefon** (uključen, ali s isključenim zvukom)
- **Kartica s korisnim brojevima telefona** (npr. broj telefona lokalnog koordinatora, ostalih članova istraživačkog tima i sl.)
- **Obrasci za izvještaj** (vidjeti Prilog 1b).
- **Lista provjere** koja sadrži popis potrebnih materijala za istraživače.

Uglavnom zbog sigurnosnih razloga, lokalni koordinador bi trebao čuvati kopije planova za istraživače (vrijeme i mjesto sastanaka) kako bi znao gdje se istraživačke grupe nalaze te brojeve telefona istraživača.

C.7. Obrasci za izvještaj istraživača

Prilikom primjene **upitnika koji se samostalno ispunjavaju** svaki par istraživača treba imati po jedan Obrazac za izvještaj za svako razredno odjeljenje (vidjeti Prilog 1a). Jedna osoba iz svakog istraživačkog para bi trebala biti odgovorna za ispunjavanje obrazaca u suradnji sa svojim/om kolegom/icom i trebala bi u obrascima navesti, za svaki „radni dan“ (dan kada se prikupljaju podaci) sljedeće podatke:

- a) imena istraživača odgovornih za primjenu upitnika u razredu
- b) datum i vrijeme prikupljanja podataka
- c) naziv škole i adresu
- d) broj razreda (npr. A1) i broj svih učenika, kao i broj učenika po spolu koji su bili prisutni u učionici tijekom podjele upitnika (npr. 22 učenika, 12 dječaka i 10 djevojčica)
- e) kodove upitnika koji su podijeljeni u jednom razrednom odjeljenju (npr. **GR/ATH/1 – 22**).

Središnji dio Obrasca za izvještaj se sastoji od dva stupca: ICAST-CH i ICAST-P. U prvom stupcu istraživači trebaju navesti:

- f) broj odbijenica od djece da ispune upitnik i kodove njihovi upitnika te razloge, ukoliko su ih učenici naveli
- g) broj negativnih pristanaka za sudjelovanje djeteta u istraživanju koje su dobili od roditelja i broj onih koji nisu vraćeni
- h) primjedbe iz učeničkih upitnika nakon **provjere kvalitete ispunjavanja** (takve primjedbe mogu sadržavati broj sudionika s upitnika i, npr., neodgovorena pitanja – precizirajući broj pitanja, kao i/ili pitanja koja na koja je nepravilno odgovoreno, koja su dvostruko označena itd.)

- i) bilješke u slučaju otkrivenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece (npr. otkriveno je seksualno zlostavljanje; dijete je tražilo pomoć i druge informacije, kao što su kontakt podaci)

U ICAST-P stupcu istraživač treba navesti:

- j) koliko je primljeno odbijenica za sudjelovanje roditelja u istraživanju i razloge (ukoliko su navedeni)
- k) metodu prikupljanja podataka od roditelja (navodeći kod tj. broj sudionika)
- l) koji upitnici nisu vraćeni (navesti kod tj. broj sudionika s upitnika koji nedostaju) i bilo koja druga zapažanja

Kada se koriste **strukturirani intervjui** svaki istraživač treba samostalno ispuniti Obrazac za izvještaj vezano uz upitnike koje je on/a trebao/la primijeniti (vidjeti Prilog 1b).

On/a će u Obrascu za izvještaj za strukturirane intervjue navesti:

- a) svoje ime i ime istraživača koji je radio s njim/om
- b) datum, vrijeme i trajanje svakog intervjua
- c) koje je osobe intervjuirao/la (npr. roditelje djece)
- d) kôd ispitanika s upitnika
- e) sve odbijenice roditelja koje se tiču njihovog vlastitog ili djetetovog sudjelovanja u istraživanju te razloge (ukoliko su navedeni)
- f) sve odbijenice djece da sudjeluju u istraživanju i razloge (ukoliko su navedeni)
- g) zapažanja koja se tiču upitnika (npr. odbijanje da se odgovori na određena pitanja) ili druge primjedbe (npr. otkriveno seksualno zlostavljanje, dijete je tražilo pomoć i kontakt podatke itd.)

Ovi se obrasci trebaju ispunjavati svakodnevno, nakon prikupljanja podataka. Pored korisnosti za sistematizaciju prikupljenih upitnika, ovaj obrazac može poslužiti istraživačima da identificiraju sve probleme o kojima bi trebalo raspraviti tijekom supervizijskih sastanaka s lokalnim koordinatorom, svakog dana po završetku prikupljanja podataka; lokalni koordinator će svakodnevno prikupljati obrasce.

POGLAVLJE D. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

D.1. Primjena ICAST-CH i ICAST-P upitnika

Izmijenjeni i prevedeni ICAST-CH i ICAST-P upitnici koristit će se na dva načina, ovisno o skupini sudionika (učenika i njihovih roditelja, odnosno djece koja su prestala pohađati školu i njihovih roditelja; vidjeti tablicu 2).

Tablica 2. Metoda primjene upitnika po skupinama sudionika

Skupina	Metoda	
	Učenici	Roditelji
pohađaju školu	Upitnik	Upitnik (strukturirani intervjui, samo ukoliko roditelji to zatraže)
prekinuli školovanje	Strukturirani intervjui	Strukturirani intervjui

D.1.1. Upitnici

Ovo poglavlje opisuje proces koji se treba slijediti ako se koristi upitnik kao metoda prikupljanja podataka (vidjeti sliku 6). Instrumenti će se podijeliti grupi djece u jednom razredu, tako se poštuje načelo anonimnosti njihovih odgovora.

Prva stvar koju treba napraviti (nakon isteka krajnjeg roka za povratak ispunjenog Obrasca za pristanaka roditelja na sudjelovanje djeteta u istraživanju u školu) je identificirati da li postoje odbijenice roditelja (da li je roditelj/skrbnik vratio negativni pristanak za sudjelovanje u istraživanju). Budući da je odlučeno da se od roditelja traži pasivni pristanak roditelja za sudjelovanje njihove djece u istraživanju, ukoliko istraživači ne prime ispunjeni Obrazac za pristanak u datom vremenskom roku, smatrat će se da se roditelj ne protivi sudjelovanju svog djeteta u istraživanju.⁹ Dakle, koraci koje treba slijediti u školama, nakon dogovora sastanaka sa školskim osobljem, su sljedeći:

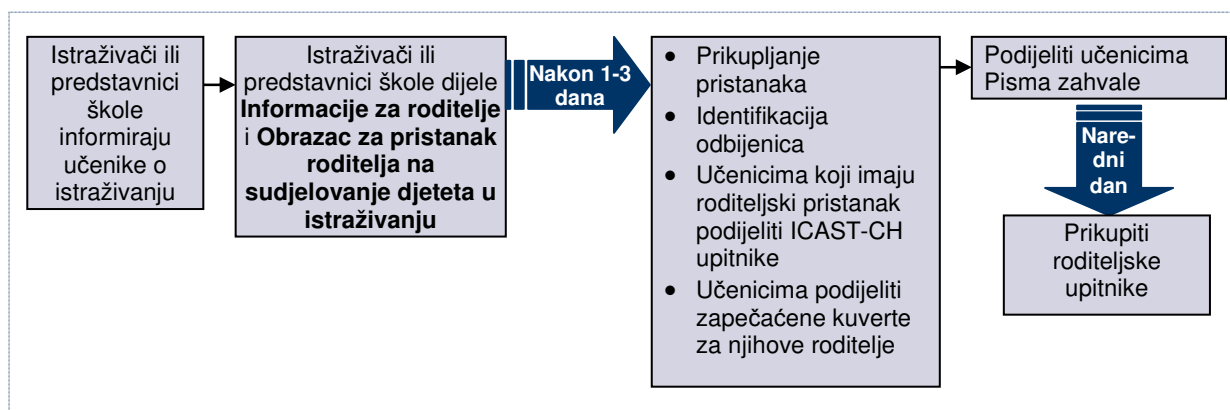
- ▶ **Prvi korak:** Informirati učenike o istraživanju i podijeliti im Informacije o istraživanju za roditelje i Obrazac za pristanak roditelja na sudjelovanje djeteta u istraživanju; ovo mogu učiniti ili školsko osoblje ili istraživači.
- ▶ **Drugi korak** (nakon isteka unaprijed određenog vremenskog roka, npr 1-3 dana): Prikupljanje obrazaca za pristanak roditelja → identificiranje odbijenica → podjela upitnika učenicima koji imaju pristanak roditelja (aktivni ili pasivni)¹⁰ → prikupljanje podataka → podjela kuverti koje sadrže upitnike za roditelje (kuverte trebaju imati isti kod kao i upitnik za djecu), zajedno s informativnim pismom i Obrascem za pristanak roditelja na njihovo sudjelovanje u istraživanju.

⁹ U Hrvatskoj je za sudjelovanje djece mlađe od 14 godina potreban aktivni pristanak roditelja te se i nevraćeni Obrasci za pristanak tretiraju kao odbijenice

¹⁰ U slučaju da su primljene odbijenice roditelja, svaki partner bi trebao razgovarati s predstavnicima škola i pokušati pronaći najbolje rješenje za njihovu zemlju vezano uz to što će raditi ta djeca dok ostali učenici iz razreda ispunjavaju upitnik; najbolje rješenje bi moglo biti da rade nešto drugo u učionici. Nije preporučljivo da ih se pusti van iz razreda kako bi se izbjegla moguća stigmatizacija.

► **Treći korak** (narednog dana): Prikupljanje roditeljskih upitnika. Ovo se može učiniti na dva načina:

- istraživači (ukoliko je moguće, isti koji su prikupljali podatke u razredu) će ponovo posjetiti škole narednog dana kako bi od učenika prikupili kuverte koje sadrže upitnike njihovih roditelja (treba dogovoriti drugi, naknadni, posjet školi kako bi se prikupili oni roditeljski upitnici koje su djeca ili roditelji zaboravili ponijeti/poslati; moguće je dogovoriti alternativni način preuzimanja roditeljskih upitnika u svakom pojedinačnom slučaju)
- istraživači će prikupiti upitnike od roditelja u njihovim kućanstvima, u slučaju da ih roditelji pozovu.

Skica 6. Koraci koje treba slijediti prilikom prikupljanja podataka u školama

Sve upute koje istraživači trebaju slijediti tijekom prikupljanja podataka u školama su detaljno opisane u poglavlju B.1. u „Smjernicama za istraživače“.

D.1.2. Strukturirani Intervjui

U ovom poglavlju su opisani koraci prikupljanja podataka putem strukturiranih intervjuja od djece koja su napustila školovanje i njihovih roditelja. Nakon što se iz škole (ili iz drugog izvora) prikupe njihovi kontakt podaci, Koordinator terenskog istraživanja bi trebao kontaktirati roditelje i pozvati ih da sudjeluju u istraživanju (telefonskim putem ili im poslati **Informacije o istraživanju** za sudjelovanje i njih samih i njihove djece).

Koraci koje treba slijediti su sljedeći:

- **Prvi korak:** kontaktirati roditelje (telefonski ili poštom) i obavijestiti ih i pozvati na sudjelovanje u istraživanju
- **Drugi korak:** dogovoriti datume održavanja intervjuja; zabilježiti odbijenice (kako bi se izračunala stopa odaziva)
- **Treći korak:** grupe od po dva istraživača će posjetiti svako domaćinstvo: jedan istraživač će intervjuirati jednog roditelja, dok će drugi istraživač istovremeno intervjuirati dijete. Prije početka intervjuja istraživači bi trebali dobiti potpisani obrazac za pristanak i od roditelja i od djece. Na kraju intervjuja istraživač daje pismo zahvale svakom od sudionika.

D.1.2.1. Pripreme za intervju

U slučaju da su roditelji kontaktirani poštom, mora ih se i telefonski kontaktirati kako bi se roditelja/skrbnika pozvalo da sudjeluje u istraživanju, da bi se identificirale odbijenice i dogovorili sastanci. U slučaju da su roditelji kontaktirani samo putem telefona treba ih upoznati i sa ciljem istraživanja. Sljedeći scenarij se može koristiti kao vodič (ISPCAN, 2006b, str- 6):

*“Dobra večer! Zovem se _____ i zovem u ime Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu. (Da li ste dobili pismo koje smo Vam poslali?) (...) Provodimo istraživanje o **zdravlju i životnim iskustvima djece i roditelja** i rado bismo obavili intervju sa Vama i Vašim djetetom koje sada ima (___) godina, što bi trajalo između 30 i 45 minuta.*

*Ovo je vrlo važno pitanje i nadamo se da ćemo moći pomoći roditeljima i djeci kako bi imali bolje živote. Ako pristanete na sudjelovanje, možemo **dogovoriti sastanak s Vama** i dva istraživača će Vas posjetiti“. Ili nas Vi i Vaše dijete možete posjetiti u (navesti ured ili neko neutralno mjesto poput škole, ureda u općini i sl.). Želite li sudjelovati? (..). Koje Vam vrijeme najviše odgovara? Da li (**datum i vrijeme**) odgovara i Vama i Vašem djetetu? Da li biste željeli da mi **posjetimo Vas ili** bi Vam više odgovaralo da sastanak održimo u (**navesti neutralno mjesto**). Istraživači koji će Vas posjetiti zovu se: (ime prvog istraživača) i (ime drugog istraživača).*

Budući da je intervju povjerljiv i privatn, bilo bi nužno da ga obavimo u dvije odvojene sobe u kojima bismo mogli biti do 45 minuta bez da itko sluša ili prekida Vas ili Vaše dijete“.

Naglasite važnost postojanja dviju odvojenih soba.

„Da li ste sigurni da ćete na ovaj datum i u ovo vrijeme koje smo odredili imati na raspolaganju dvije sobe, jednu za Vas i drugu za Vaše dijete, gdje nas niko neće moći prekidati tijekom intervju?“

Odbijanje sudjelovanja: Ako odabrani roditelji odbiju sudjelovanje pokušajte, bez vršenja pritiska, ispitati razlog(e) odbijanja ili pitajte da li bi željeli da ih se nazove drugi put. Ako roditelj i dalje odbija, pitajte ga postoji li nešto što ga brine u vezi intervju, što biste mu vi možda mogli objasniti.

Savjeti za poticanje na sudjelovanje (ISPCAN, 2006b, str. 7):

- Uvijek se obraćajte domaćinima s poštovanjem, oslovljavajući ih njihovim titulama.
- Naglasite da će informacije koje dobijemo pomoći da bolje razumijemo važno pitanje u našem društvu, tj. obiteljske odnose.
- Naglasite da je intervju u potpunosti povjerljiv i privatan.
- Naglasite da intervjuiranje provode kvalificirani istraživači.

Privatne sobe: Roditelj/skrbnik bi trebao pripremiti kućanstvo kako bi imao dvije privatne sobe na raspolaganju za intervju. Iz tog razloga:

- ▶ Informacijsko pismo koje će se poslati – ili se tijekom telefonskog razgovora – mora naglasiti i roditeljima/skrbnicima i djeci potrebu za korištenjem dviju odvojenih soba u kućanstvu, kako bi se proveli intervjui i s roditeljem i s djetetom, bez prekida i prisutnosti treće osobe.
- ▶ Osoba koja će zvati roditelje kako bi ugovorila sastanak za intervju mora ponovo naglasiti zahtjev privatnosti i važnost postojanja dviju odvojenih soba

“Da li ste sigurni da ćemo, na ovaj datum i u ovo vrijeme koje ste izabrali, imati na raspolaganju dvije sobe: jednu za Vas i jednu za Vaše dijete, gdje nas nitko neće moći prekidati tijekom intervjua? Ovo naglašavam jer će istraživači, kako bi se osigurala valjanost rezultata istraživanja, prekinuti intervju ako su druge osobe prisutne.”

Ako su roditelji izrazili neke sumnje ili ako ne postoji privatni prostor kod kuće, pokušajte dogovoriti sastanak u nekom drugom vremenskom terminu ili dogovorite obavljanje intervjua na nekoj drugoj lokaciji [što znači da osoba koja će zvati roditelje treba znati raspored istraživača koji trebaju posjetiti kućanstvo].

„Smjernice za istraživače“ uključuju poglavlja: „**Korisni savjeti za osobe koje provode intervjue**“ (Poglavlje B.2.1), „**Upute za intervju s roditeljem**“ za istraživače (Poglavlje B.2.2) i „**Upute za intervju s djetetom**“ (Poglavlje B.2.3).

POGLAVLJE E. NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA

E.1. Provjera kvalitete podataka

Nakon primjene upitnika (svejedno da li se radi o intervjuu ili upitnicima koji se samostalno ispunjavaju) istraživači trebaju provjeriti i voditi računa o sljedećem:

- Osigurati da svaki upitnik ima **jedinstven kod** (broj ispitanika)
- Pregledati ispunjene i prikupljene upitnike i provjeriti **kako su ispunjeni** (neodgovorena pitanja, nejasno označeni odgovori i nedosljednosti u odgovorima).

Istraživači trebaju svakodnevno provjeravati kvalitetu i ispunjenost svih ispunjenih upitnika. Ako se primijeti da neki podaci nedostaju ili su potrebna pojašnjenja ili postoje neki drugi problemi, to treba prijaviti Lokalnom koordinatorskom tijelu tijekom dnevnih supervizijskih sastanaka kako bi se odlučilo o eventualnim modifikacijama u procesu primjene upitnika i strukturiranih intervjua i posebno u uputama/objašnjenjima za istraživače, kako bi se izbjeglo gubljenje podataka u daljnjem procesu njihovog prikupljanja. Treba naglasiti da se svaka dodatna uputa ili objašnjenje **mora usuglasiti na nivou cijelog Konzorcija** kako bi se jednako primijenile u svim zemljama sudionicama.

Sva svoja opažanja istraživači će zabilježiti u Obrascu za izvještaj (bilo po razredu u kojem su prikupljali podatke ili po intervjuu) koje će predati Lokalnom koordinatorskom tijelu – koji će ponovno provjeriti upitnike.

E.2. Sigurnost podataka

Istraživači bi trebali Lokalnom koordinatorskom tijelu dostaviti a) ispunjene (i **sve neispunjene**) upitnike, i b) ispunjene Obrascu za izvještaj za upitnike za koje su imali odgovornost. I istraživači i Lokalni koordinatorski tim bi trebali voditi računa o sigurnom pohranjivanju ispunjenih upitnika dok su na terenu, kao i tijekom njihovog prenošenja.

E.3. Unos podataka i kodiranje

Unos podataka će se u svakoj zemlji sudionici provesti korištenjem zajedničkog SPSS obrasca (jedan za ICAST-CH i drugi za ICAST-P upitnike). SPSS obrasci su popraćeni tablicama za kodiranje (vidjeti sliku 5) koje uključuju objašnjenja o tome kako šifrirati podatke.

Prikupljeni setovi podataka iz svih zemalja trebaju biti ujedinjeni i Koordinator treba biti informiran o novim varijablama dodanim u upitnik (koje se moraju kodirati odvojeno) i o drugim promjenama bilo koje varijable zajedničkih ICAST instrumenata. Točnije, svaki partner Koordinatora treba izvijestiti o:

Row	Variable	Label	Measurement	Valid Values	Missing Values
588					
589					
590	Standard Attributes	Label	Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? (prevalence)		
591		Measurement	Nominal		
592	Valid Values		never	0,00	
593			yes ("always" or "usually" or "few times" or "not in the past year but it was happened before")	1,00	
594	Missing Values		missing value	99,00	
595			I don't want to answer	999,00	
596					
597					
598					
599					
600	Standard Attributes	Label	Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? (incidence)		
601		Measurement	Ordinal		
602	Valid Values		1-2 times	1,00	
603			3-5 times	2,00	
604			6-10 times	3,00	
605			more than 10 times	4,00	
606	Missing Values		NA: "never", "past year", "don't want to answer"	98,00	
607			missing value	99,00	
608					
609					
610					
611					
612	Standard Attributes	Label	Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? If this happened, was it by adult male		
613		Measurement	Nominal		
614	Valid Values		no	0,00	
615			yes	1,00	
616	Missing Values		not applicable ("0" or "998" in q_18_pr)	96,00	
617			missing value	99,00	

Slika 5. Excel tablica za kodiranje

- svakoj izmjeni u upitnicima (ako je napravljena)
- napraviti zaseban kod za svaku novu vrijednost za izmijenjene varijable

Kvaliteta kodiranih podataka će biti provjerena a) od partnera koji je radio kodiranje - provjerom slučajno odabranog uzorka podataka za točnost kodiranja i b) od partnera i koordinatora koji će izračunati „deskriptivnu statistiku“ i provjeriti postojanje nemogućih vrijednosti. Drugi način provjere kvalitete kodiranja je da dvije osobe izvedu kodiranje podataka i da se poslije međusobno usporede dva kodiranja kako bi se utvrdila moguća odstupanja.

POGLAVLJE F. ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA

F.1. Etička pitanja

Predmet istraživanja, zlostavljanje i zanemarivanje djece, je osjetljive prirode pa je potrebno razmotriti određena etička pitanja. Sigurnost i dobrobit sudionika je od presudne važnosti.

„Zakoni u nekim zemljama obavezuju na prijavljivanje sumnjivih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja nadležnim vlastima. Međutim, prijavljivanje može dovesti do krivičnog gonjenja djetetovih roditelja i izdvajanja djeteta iz njegovog/njezinog doma. **Posebna pažnja se mora posvetiti svakoj informaciji dobivenoj od sudionika i dobivanju roditeljskog pristanka za sudjelovanje djeteta u istraživanju.** Uključivanje djece u istraživanje u kojem djeca otkrivaju informacije koje mogu dovesti do rizika za druge osobe zahtijeva pažljivo razmatranje pitanja da li djeca uopće mogu razumjeti informirani pristanak. Važno je naglasiti da su se mnogi istraživački projekti provodili na etičan način, ispitujući djecu o njihovoj izloženosti nasilju u obitelji ili u školi. Ovakva istraživanja su obično podrazumijevala anonimno popunjavanje upitnika“ (ISPCAN, 2006a, str. 2).

ICAST-CH upitnik „se možda neće moći koristiti na potpuno siguran i etički korektan način u nekim zemljama gdje postoje politike ili zakoni koji mogu dovesti u pitanje povjerljivost ili ograničiti poštivanje autonomije djeteta koje daje informacije“ (ISPCAN, 2005a, str. 2-3). ISPCAN-ova namjera je bila da osigura jedinstven instrument kojeg istraživači mogu koristiti na siguran i etičan način u ispitivanju iskustava djece (ISPCAN, 2006a).

„Zbog propisa koji nalažu prijavljivanje slučajeva zlostavljanja djece i zbog postojanja tijela koja mogu intervenirati, a što se razlikuje od zemlje do zemlje,“ ICAST instrumenti se moraju koristiti pod uvjetima „da autonomija djeteta i povjerljivost budu osigurane“ (ISPCAN, 2006a, str. 3). Svi državni znanstveni koordinatori BECAN projekta su se obvezali da izvrše istraživanje slijedeći Principe etičkog kodeksa za istraživanje s ljudskim sudionicima u pogledu odabira, sudjelovanja, pristanka i pravila zaštite djeteta u kontekstu pravnih, društvenih i medicinskih sustava zemlje u kojoj se istraživanje vrši. Iako je **svaki istraživač** također **odgovoran za etičko postupanje** u istraživanju koje on/a provodi, u svakoj zemlji **Znanstveni koordinator** je, zajedno sa **Lokalnim koordinatorom(ima)**, također odgovoran za etičko postupanje svog istraživačkog tima.

Za svrhe BECAN projekta osnovan je **Središnji nezavisni savjetodavni odbor** (Central Independent Advisory Board - CIAB) i 9 **Državnih savjetovanih odbora** (National Advisory Boards - NAB) za etička pitanja u svakoj zemlji sudionici. Svaki Državni savjetodavni odbor čine po jedan predstavnik iz partnerske organizacije, koji je odgovoran za projekt, i dva nezavisna stručnjaka za pitanja zlostavljanja i zanemarivanja djece. Svaki NAB je odgovoran, između ostalog, da pregleda projekt i proces prije provođenja istraživanja, nadgleda etička pitanja tijekom trajanja istraživanja i savjetuje o poduzimanju korektivnih intervencija, ukoliko budu potrebne. **Središnji nezavisni savjetodavni odbor** (CIAB) za etička pitanja je odgovoran, između ostalog, za cjelokupnu superviziju dizajna istraživanja i provedbe u pogledu etičkih aspekata. CIAB se sastoji od pet članova: profesor **Kevin Browne** (profesor Forenzičke i obiteljske psihologije i Šef Kolaborativnog Centra za brigu i zaštitu djece Svjetske zdravstvene organizacije), **Donata Bianchi** (Institut Degli Innocenti), **John Fluke**

(Direktor Istraživačkog centra za zaštitu djeteta, American Humane Association, Colorado), **Paul Durning** (profesor Edukacijskih nauka na Pariškom Sveučilištu X Nanterre i Direktor Opservatorija National de l'Enfance en Danger) i **prof. Hans Grietens** (Sveučilište u Groningenu, Nizozemska). Metodologija BECAN istraživanja je bila predana na etičku recenziju **Državnim savjetodavnim odborima** za etička pitanja koji su formirani u svakoj zemlji sudionici, kao i **Središnjem nezavisnom savjetodavnom odboru** za etička pitanja.

Uz navedene mjere, svaki je partner morao predati istraživački protokol na etičku recenziju postojećim etičkim odborima organizacija sudionica (ukoliko postoje) i/ili ekvivalentu etičkog odbora u zemlji partnera. Konačno, svaka partnerska organizacija je morala slijediti državne propise kako bi dobila dozvolu za ulazak u škole (npr. podnijeti molbu ministarstvima obrazovanja).

„Usljed kompleksnih zahtjeva koje postavljaju etički principi zabrane povređivanja („Ne povrijedi“), dobročinstva i autonomije, odnosno poštivanja volje sudionika, istraživačko osoblje mora biti dobro pripremljeno da odgovori na izazove etičkih pitanja“ (ISPCAN, 2006a, 3). **Svi istraživači bi trebali imati osnove znanja iz područja etike istraživanja** i sudjelovati u BECAN Obuci za istraživače koja će se organizirati i provesti u svakoj zemlji.

Etička pitanja koja su uzeta u razmatranje, kao i mjere koje bi se trebale poduzeti u svakoj zemlji kako bi se istraživanje provelo etično i kako bi se osigurala sigurnost sudionika i istraživača, su opisani u nastavku (Poglavlje F.1.1 – 7 i F.2.1 – 3) a temelje se na Etičkom Kodeksu Američke Psihološke Asocijacije (2002) i njihovim amandmanima¹¹.

Savjetuje se da svaki partner izmijeni određena poglavlja u „Smjernicama za istraživače“ prema odredbama njihovog nacionalnog etičkog kodeksa; i, iako bi istraživači zaposleni za provedbu istraživanja trebali imati barem osnovno znanje o etici istraživanja, preporučljivo je da se tome posveti poseban dio Obuke za istraživače.

F.1.1. Privatnost i povjerljivost

Poduzete su mjere kako bi se sačuvala privatnost intervjua i upitnika te održala povjerljivost podataka i informacija dobivenih od sudionika tijekom prikupljanja podataka i kasnije (npr., anonimnost upitnika, zabrana rasprave između učenika i „gledanja“ tuđih odgovora, prikupljanje upitnika u velike koverte/kutije, privatni intervjui – bez prisutnosti treće osobe). Više informacija je dostupno u „Smjernicama za istraživače“ za svaku od dvije metode prikupljanja podataka. (Poglavlje D1).

Kako se ne bi kršila prava sudionika, vrlo je značajno informirati ih o **granicama povjerljivosti** u našem istraživanju (posebno kada se prikupljanje podataka vrši putem intervjua); iako je ova informacija uključena u Informacije o istraživanju za roditelje, veoma je važno da istraživač također usmeno obavijesti sudionike prije početka prikupljanja podataka da se povjerljivost može narušiti u slučaju da „...je nečiji život u opasnosti ili ako želite razgovarati sa nekim u vezi nekog problema koji Vas muči“.

¹¹ <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>; pristupljeno 30.06.2010.

F.1.2. Djelomično prikrivanje

S obzirom na temu istraživanja, odlučeno je da će se u BECAN istraživanju koristiti djelomično prikrivanje svrhe istraživanja jer je u ovom kontekstu to i opravdano i potrebno; točnije, odlučeno je da će se koristiti djelomično zatajivanje prave svrhe istraživanja sudionicima kako bi se izbjeglo da a) sudionici (roditelji i djeca) zauzmu obrambeni stav, što bi moglo dovesti do neiskrenih odgovora, i b) počinitelji zlostavljanja i zanemarivanja djece odbiju sudjelovati (ili dopustiti svojoj djeci da sudjeluju) u istraživanju koje se bavi zlostavljanjem i zanemarivanjem.

No ovo djelomično prikrivanje čini još važnijom obavezom istraživača da:

- posebno naglase pravo sudionika da odbije svoje sudjelovanje ili odustane od njega (vidjeti poglavlja F.1.3 i F.1.4)
- pojasne svim sudionicima da će, u posebnim okolnostima, morati prekršiti povjerljivost koju su im obećali (važno je da istraživači budu obučeni da tu informaciju prezentiraju na način koji neće uplašiti sudionike i dovesti do toga da odbiju sudjelovati u istraživanju).

Djelomično prikrivanje također povećava važnost naknadnog informiranja sudionika, kao i odredbi koje se trebaju uvrstiti u svakoj zemlji kako bi se izbjegli svi (kratkoročni ili dugoročni) problemi ili druge moguće posljedice po sudionike, kao posljedica njihovog sudjelovanja u istraživanju (vidjeti poglavlje F.1.5).

F.1.3. Pravo na odbijanje sudjelovanja u istraživanju i na odustajanje

Istraživači trebaju zapamtiti i obavijestiti sudionike – na početku intervjua i/ili primjene upitnika – da imaju pravo odbiti sudjelovati u istraživanju, odbiti odgovoriti na bilo koje pitanje/pitanja na koja ne žele i pravo da prekinu intervju ili ispunjavanje upitnika kada god žele i bez objašnjavanja svojih razloga. Sudionici moraju biti obaviješteni da imaju pravo „odbiti sudjelovanje bez ikakvih posljedica. Ne smiju postojati nikakve nepovoljne posljedice odbijanja sudjelovanja“ (ISPCAN, 2006a, str. 6).

U svakom slučaju, bilo da sudionik prekine ili odbije sudjelovati, istraživači bi trebali pokušati otkriti razloge zbog kojih se neka osoba želi povući, ukoliko je to moguće, jer a) razlog povlačenja može biti neki faktor/zapreka povodom kojeg se može (ili mora) djelovati bilo odmah ili kasnije (npr. osjećaji srama ili straha od osвете zlostavljača, emocionalne posljedice uzrokovane postavljenim pitanjima itd.) i b) prikupljanje takvih informacija je vrlo korisno za buduća istraživanja poput ovog. Vrlo je važno da istraživači budu obučeni tako da to mogu raditi bez da vrše pritisak na sudionike koji se žele povući iz istraživanja.

F.1.4. Informirani pristanak

Ovo je posebno važno etičko pitanje jer a) su sudionici djeca te informirani pristanak za njihovo sudjelovanje u istraživanju mora dati netko drugi (roditelj ili skrbnik), i b) u većini zemalja, ako netko zna ili sumnja da je dijete žrtva zlostavljanja/zanemarivanja, on/a mora to prijaviti nadležnim vlastima. Prijava zlostavljanja djece može dovesti do kaznenog ili prekršajnog gonjenja roditelja djeteta (ili treće osobe) i/ili izdvajanja djeteta iz obitelji. Zbog toga, posebna se pažnja mora posvetiti etičkom načelu **Informiranog pristanka**.

Kako bi se pristanak roditelja smatrao „informiranim pristankom“, treba ih informirati (putem pratećeg pisma i Obrasca za informirani pristanak, **ali i usmeno**) barem o sljedećem:

- 1) svrsi istraživanja (uz minimum prikrivanja koji se smatra opravdanim), očekivanom trajanju i opisu postupaka
- 2) anonimnosti podataka koje daju (bilo putem upitnika ili intervjua)
- 3) svom pravu da odbiju sudjelovati i da odustanu od sudjelovanja u istraživanju
 - a. u bilo kojem trenutku
 - b. i bez ikakvih posljedica
- 4) bilo kakvim ograničenjima povjerljivosti
- 5) koga kontaktirati u vezi pitanja o istraživanju, pružajući na taj način sudionicima priliku da postave pitanja i dobiju odgovore.

F.1.5. Naknadno informiranje

Naknadno informiranje je vrlo važno zbog djelomičnog prikrivanja svrhe istraživanja. Nakon prikupljanja podataka istraživači trebaju sudionicima pružiti priliku da dobiju sve informacije o istraživanju koje ih zanimaju i ispraviti bilo kakve zablude koje bi sudionici mogli imati. Istraživačka organizacija ima obavezu da otkloni bilo kakve nepovoljne posljedice za sudionike do kojih je moglo dovesti njihovo sudjelovanje u istraživanju.

Nadalje, „iako su situacije gdje se dijete uznemiri zbog pitanja u ovakvim vrstama istraživanja rijetke“ – prema iskustvu ISPCAN-a – „instrument postavlja pitanja o iskustvima koja su mogla biti bolna i uznemiravajuća za dijete“. Dijete „može željeti razgovarati ili tražiti pomoć u vezi s nekim iskustvom koje se ispituje instrumentom“. Istraživači „trebaju biti pripremljeni da naknadno informiraju ili daju savjet svim sudionicima o tome kako mogu dobiti pomoć ili se obratiti nekome za razgovor o temama kojima se bavi instrument“ (ISPCAN, 2006a, str. 6). Isto vrijedi i za odrasle sudionike. Iz tog razloga pismo zahvale sadrži izjavu: upitnik se može baviti temama koje su uznemiravajuće te da svaki sudionik koji ima nekih pitanja može kontaktirati predložene organizacije/službe ukoliko želi s nekim razgovarati i tražiti pomoć (ova organizacija/služba može biti i organizacija koja provodi istraživanje ili neka druga – ovisno o uslugama koje organizacija pruža i geografskom području koje pokriva). Uz to, svaki istraživač će imati detaljan popis svih lokalnih službi kojima se može obratiti ukoliko to bude potrebno. U svakom slučaju, istraživači bi uvijek uz sebe trebali imati kontakt podatke o organizaciji koja provodi istraživanje.

F.1.6. Pohranjivanje podataka i pristup njima

Iako će ispunjeni upitnici biti u potpunosti anonimni, svaki Državni znanstveni koordinator će biti odgovoran za čuvanje podataka (ispunjenih upitnika i baze šifriranih podataka) na sigurnom mjestu i ograničiti pristup svima osim ovlaštenom osoblju, kako bi se očuvala tajnost podataka. Također, treba osigurati da se upitnici i šifrirani podaci ne mogu dovesti u vezu s identitetom ispitanika i da samo jedna ili nekoliko osoba imaju pristup podacima (u koje su, iz praktičnih razloga, uključeni i neki osobni podaci).

Ispunjeni upitnici će svakodnevno biti transportirani iz škole ili kućanstva i s terena istraživanja u ured u kojem će se vršiti njihova obrada tako da ih istraživači pažljivo predaju lokalnim koordinatorima (vidjeti opis u Poglavlju A.3 „Smjernica za istraživače“). Lokalni koordinator će biti odgovoran za skupljanje svih ispunjenih (i praznih) upitnika na kraju svakog dana u kojemu se prikupljaju podaci i njihovo pažljivo premještanje u prostorije Organizacije, u kojoj će se sigurno pohraniti. U svakoj zemlji planiranje sigurnog transfera i skladištenja ispunjenih upitnika je odgovornost Državnog znanstvenog koordinatora.

F.1.7. Opis istraživanja u javnosti

Posebnu pozornost treba posvetiti načinu na koji se temu istraživanja opisuje u školi i zajednici, kao i u razgovoru s pojedincima (npr. s nastavnicima/ravnateljima škola, osobama koje otvore vrata u kućanstvu ili se javi na telefon). Istraživanje treba uvijek opisivati kao: “istraživanje kojim se žele istražiti pitanja važna za dobrobit djece te pitanja vezana uz odgoj djece, odnos između roditelja i djece te između djece međusobno”. Svaki put kada istraživači opisuju istraživanje (članovima zajednice te članovima javnih ili privatnih institucija u zajednici) trebaju imati na umu prvenstveno **sigurnost sudionika**. Tamo gdje je riječ o pitanjima sigurnosti istraživači mogu savjetovati sudioniku (dijetetu ili odrasloj osobi) da govori o istraživanju na isti način.

F.2. Pitanja sigurnosti

F.2.1. Supervizija i krizna intervencija

Terenski istraživači trebaju biti organizirani u timove i uvijek ih mora pratiti lokalni koordinator (Glavni istraživač). Tijekom svakog terenskog istraživanja lokalni koordinator treba biti dostupan za komunikaciju i davanje uputa (npr. putem mobitela). Sredstva prijevoza se trebaju osigurati unaprijed kako bi lokalni koordinator mogao intervenirati na licu mjesta.

Na kraju svakog dana u kojemu se prikupljaju podaci (npr., navečer) „supervizijski sastanak“ sa svim istraživačima bi se trebao održati pod nadzorom Lokalnog koordinatora; cilj ovog sastanka je dvostruk: jedan je povezan s metodološkim, a drugi s etičkim pitanjima, odnosno:

- a) Identificirati i raspraviti sve poteškoće ili nepredviđene tehničke ili administrativne probleme s kojima su se istraživači susreli svakog dana tijekom procesa prikupljanja podataka i načine na koji ih izbjeći i riješiti u budućnosti; ovo će omogućiti Lokalnom koordinatoru da vrši dnevno praćenje istraživačkog progressa (savjetuje se da Lokalni koordinator vodi dnevnu evidenciju o broju sudionika i njihovom spolu – po svakom istraživačkom paru i po razredu; na ovaj način će moći identificirati – i možda ispraviti

– sve moguće diskrepancije ili nepravilno kodiranje koje primijeti u upitnicima za djecu i za roditelje)

- b) Prijaviti i raspraviti sve sumnje ili otkrivene slučajeve zlostavljanja i zanemarivanja djece; za svaki pojedinačni slučaj treba donijeti odluku o daljnjim mjerama koje se trebaju ili mogu poduzeti (vidjeti poglavlja F.1.8 i D5 o postupanju u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece).

Krizna intervencija: treba odrediti plan reagiranja u kriznim situacijama (u rijetkim slučajevima koji će se pojaviti) na terenu, kao što su:

- ▶ **emocionalna uznemirenost sudionika tijekom intervjua ili ispunjavanja upitnika:** sposobnost snalaženja u takvoj situaciji ovisi o stručnosti svakog od istraživača i njegove/njene stručnosti u području zlostavljanja i zanemarivanja djece pa svaki partner ima slobodu kreirati strategiju koju smatra najdjelotvornijom za svoju zemlju. Ipak, kao opća strategija predlaže se da (ako su u učionici) jedan istraživač izvede dijete iz učionice i razgovara s njim o tome što ga je toliko uznemirilo; istraživač će ostati s djetetom sve dok se on/ona ne umiri i, ukoliko je potrebno, tražiti dodatnu pomoć (npr. lokalnog koordinatora, kliničkog dječjeg psihologa ako je dostupan ili školskog psihologa). U slučaju intervjuiranja, istraživač koji provodi intervju će prekinuti intervju i slijediti iste korake opisane ranije; intervju se može nastaviti ili ne, ovisno o tome što dijete želi.

U oba slučaja, istraživači neće napustiti dijete sve dok se ne uvjere da se on/ona smirio/la i da je siguran/na; dodatno se moraju uvjeriti da je dijete dobilo sve podatke o istraživačkoj organizaciji/instituciji, ukoliko ih bude trebalo kontaktirati u budućnosti. U slučaju da dijete otkrije da je zlostavljano ili da je ranije bilo zlostavljano, potrebno je slijediti postupak opisan u sljedećem podnaslovu.

- ▶ **agresivno ponašanje roditelja ili neke druge osobe:** istraživači trebaju znati koje specifične korake trebaju slijediti ako se dogodi rijedak slučaj da se nađu u opasnosti ili misle da je dijete u velikoj opasnosti (npr. da nazovu policiju ili neku drugu službu). Ovaj postupak treba biti kreirana u svakoj zemlji na temelju postojeće situacije, ili na nacionalnom ili na regionalnom nivou (vidjeti također Poglavlje F.3). Okvirne zaštitne mjere koje se moraju poduzeti da bi se zaštitili istraživači (istraživači trebaju imati uključene mobilne telefone, iako sa isključenim zvukom, tijekom prikupljanja podataka; popis sa korisnim telefonskim brojevima; lokalni koordinatorski uvijek mora znati gdje se nalazi svaki istraživač) opisane su u tematski sličnim poglavljima ovog priručnika. Ipak, kao dio opće strategije, predloženo je da svaki partner mora pokušati predstaviti ovu temu istraživačima bez da ih preplaši, budući da se ne očekuje da će itko od njih biti izložen ozbiljnoj opasnosti za vrijeme prikupljanja podataka. Istraživačima treba naglasiti da ne trebaju odgovarati agresivno bilo kome tko pokaže agresiju prema njima i da trebaju pokušati ispravno procijeniti jesu li u opasnosti, kako bi zatim slijedili unaprijed definiranu postupku.

F.2.2. Postupanje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djeteta

Pitanja koja svakako treba razmotriti su i kako istraživač treba reagirati ako se bilo kada, za vrijeme prikupljanja podataka, otkrije (težak) slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, kao i što uraditi ako se bilo kada, nakon ili za vrijeme prikupljanja podataka, neka osoba obrati za pomoć. Obaveza istraživača i istraživačke organizacije je da prijavi svaku sumnju ili otkriveni slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta na temelju državnog zakonodavstva, koje se razlikuje od države do države; Opće pravilo je da svaka partnerska organizacija, svaki znanstveni koordinator BECAN projekta, lokalni koordinator i svaki istraživač na projektu BECAN mora strogo slijediti državni zakon, kao i načela svog Etičkog kodeksa. Neka načela i mjere – koje su zajedničke u svim državama – koje moraju slijediti sve zemlje uključuju:

- ▶ Pismene informacije o lokalnim službama i/ili o organizaciji koja provodi istraživanje trebaju biti naveden u svakom pismu zahvale; posebnu pažnju treba posvetiti tome da se u pismima zahvale ne navedu neke informacije koje bi dodatno ugrozile sigurnost moguće žrtve zlostavljanja.
- ▶ **Standardizirani odgovori** (vidjeti Poglavlje D.8 iz dijela "Smjernice za istraživače") i **reakcije** (po regiji) **terenskih istraživača** trebaju se razviti u svakoj zemlji, u slučaju da im se neko dijete obrati za pomoć
- ▶ Mlađi istraživači bi trebali, ako je moguće, biti u paru sa istraživačem koji ima veće iskustvo; iskusan kliničar može biti u pripravnosti, u slučaju da je potrebna njegova/njezina pomoć
- ▶ Na početku istraživanja (ili čak ranije) uspostavite (npr. kroz posjete koordinatora terenskog istraživanja/lokalnog koordinatora) dobru povezanost s odgovornim lokalnim vlastima i/ili službama za podršku; obavijestite stručnjake o istraživanju i zamolite ih za njihovu pomoć, kako bi imali pri ruci "dežurni stručni tim" (barem virtualni) ako je potrebno (ovaj trud će također stvoriti i/ili povećati sinergiju između WP3 i WP4)
- ▶ Ako se dogodi prijavljivanje slučaja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, prije obraćanja lokalnim vlastima ili agencijama, pokušajte neformalno prikupiti neke preliminarne informacije od odgovornih školskih nastavnika ili ravnatelja škole. U većini slučajeva školsko osoblje može skrenuti pažnju istraživaču na važne informacije, ali treba posebno paziti da se ne prekrši povjerljivost.
- ▶ Budite izrazito oprezni kada se radi o povjerljivosti, posebno u ranije spomenutom procesu: izbjegavajte bilo kakav publicitet među nevažnim organizacijama ili osobama unutar škole ili lokalne zajednice. Terenski istraživači bi trebali biti strogo upozoreni i trenirani na tajnost i čuvanje povjerljivosti potencijalnih prijava ili bilo kojih dobivenih informacija od svakoga tko nije ovlašten da se njima bavi.
- ▶ Pokušajte sačuvati ulogu osoblja na projektu BECAN na najnižem nivou u procesu prijavljivanja bilo kakvog slučaja zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta, olakšavajući na taj način uključivanje kompetentnih lokalnih agencija i organizacija u rješavanje slučaja.
- ▶ U slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djeteta koji su prijavljeni istraživačima sa projekta BECAN, pokušajte održati stalni (iako vjerojatno s određene udaljenosti) interes za razvoj upravljanja slučajem i rada na njemu (npr. kroz praćenje naknadnog djelovanja odgovornih stručnjaka lokalnih agencija i organizacija u cilju dobivanja informacija o

ishodu prijave – održavanje direktnog odnosa s obitelji ili žrtvom bi se trebalo pažljivo procijeniti i vjerojatno izbjegavati – posebno u zemljama u kojima istraživačka organizacija nije specijalizirana za rukovođenje slučajevima zlostavljanja djece)

- ▶ Izbjegavajte davanje bilo kakvih eksplicitnih ili prešutnih nerealnih obećanja djetetu ili njegovoj obitelji o kontinuiranoj brizi i podršci u slučajevima koji nisu konkretni
- ▶ Poštujte postojeće važeće državno zakonodavstvo u vezi prijavljivanja i svaki drugi državni etički kodeks koji je obvezujući ili za istraživače i/ili za stručnjake (npr. psihologe, psihijatre, socijalne radnike); temeljito podučite vaše istraživače da učine isto, ali nemojte zaboraviti da je osoba koja nadgleda istraživače zajedno s njima jednako odgovorna za njihovo etično ponašanje u svim aspektima istraživanja.
 - Ukoliko to nije definirano zakonom, obratite posebnu pažnju na to da se osigurate da je jasno definirano čiji je zadatak da odluči hoće li se podnijeti prijava za zlostavljanje i zanemarivanje djeteta, čiji je zadatak da podnese prijavu, kao i kojoj agenciji i putem koje procedure se prijava treba podnijeti.
- ▶ Brzina reagiranja u odnosu na prijavljivanje slučaja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta treba biti prilagođena a) državnom zakonodavstvu u vezi prijavljivanja ovakvih slučajeva, b) dostupnosti kompetentnih lokalnih resursa i c) kapacitetu i resursima partnera za djelovanje za rad sa pojedinačnim slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece.
- ▶ Istraživači trebaju ispuniti označeni prostor u Obrascu za izvještaj koji se odnosi na slučajeve zlostavljanja i zanemarivanja djeteta (bilo da se radi o sumnji ili o otkrivenom slučaju)
 - provjerite stope prijavljenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djeteta koje su naveli terenski istraživači (kako biste imali predodžbu o "pragu" na osnovu kojeg prijavljuju neki slučaj kao slučaj zlostavljanja).

Kako reagirati u slučaju otkrivanja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta: vidjeti poglavlje D.8 „Smjernica za istraživače“ i Prilog B

Postoji li potreba da se prijave sumnjivi slučajevi? vidjeti poglavlje D.8 „Smjernica za istraživače“ i Prilog B

F.2.3. Sigurnost sudionika i istraživača

Sigurnost sudionika (ali i istraživačkog tima) je izuzetno važna u istraživanjima koja se bave osjetljivim pitanjima, poput zlostavljanja.

Trebali biste poduzeti sve mjere opreza (sigurnosni plan) i uložiti mnogo truda da bi vaš istraživački tim bio pripremljen što je bolje moguće da ne izlaže ispitanike (ili sebe) bilo kakvoj opasnosti, ali i da bude spreman reagirati na odgovarajući način na bilo kakvu opasnost s kojom se susretne tijekom istraživanja; istovremeno biste, ipak, trebali biti izuzetno oprezni kako ne biste uplašili vaše istraživače navodeći ih da misle da će sigurno biti izloženi (velikoj) opasnosti.

Neke **opće mjere** koje će sve zemlje razviti i/ili usvojiti su sljedeće:

U svakoj zemlji treba razviti detaljan sigurnosni plan (preporučljivo, po **geografskim regijama**) prije početka istraživanja, s ciljem predviđanja svake moguće opasnosti i/ili krizne

situacije kako bi istraživači bili spremni – i u mogućnosti – riješiti ih, ako se dogode. Osim treniranja istraživačkog tima da slijede sigurnosni plan, na temelju njega će se razviti **dvije kartice** (za svaku geografsku regiju u kojoj će biti istraživanje provedeno) i podijeliti istraživačima, koji će ih uvijek imati sa sobom dok su u ovim regijama.

- Prva kartica će sadržavati „korisne telefonske brojeve“ koji će se koristiti u hitnim slučajevima (npr., broj policije, hitne pomoći, lokalnog koordinatora, dežurnog kliničkog psihologa, suradnika-istraživača), dok će
- Druga kartica sadržavati „izvore pomoći“ kamo istraživači mogu uputiti zlostavljane osobe koje će tražiti pomoć (lokalne službe koje mogu pružiti podršku i djeci žrtvama zlostavljanja i/ili zanemarivanje i odraslima, žrtvama partnerskog nasilja ili druge vrste obiteljskog nasilja; treba naglasiti da lokalni koordinador treba kontaktirati stručnjake iz ovih organizacija na početku istraživanja – ili čak ranije).

Ne samo iz praktičnih, metodoloških i etičkih, nego i zbog sigurnosnih razloga, **istraživači trebaju uvijek posjećivati mjesta gdje se prikupljaju podaci u paru**; također, treba ih uputiti da rade s uključenim mobilnim telefonima (ali s isključenim zvukom) u slučaju da ih budu trebali koristiti; na kraju, vrlo je važno da lokalni koordinador uvijek treba **znati raspored kretanja svakog istraživača** (više informacija u poglavljima A.3 i D.9 u „Smjernicama za istraživače“).

Supervizijski sastanci, koji će se održavati svakodnevno, također se mogu smatrati kao mjera čiji je cilj povećati sigurnost i sudionika istraživanja i istraživača, jer će svaka sumnja ili otkriveni slučaj zlostavljanja i/ili identificirani rizik biti raspravljen i donosit će se odluke na koji način će se oni rješavati.

F.3. Što učiniti ako...

Što učiniti ako istraživač:	
osjeća nelagodu da postavlja ili da mu/joj postavljaju takva pitanja?	Istraživač/osoba koja provodi intervju koja se osjeća nelagodno da raspravlja o problemima kao što je zlostavljanje imat će velikih poteškoća u načinu na koji će postavljati uz to vezana pitanja tijekom intervjua, kao i kada bude pokušavao/la objasniti pitanja djeci u učionici, što bi moglo iskriviti odgovore djece; on/ona bi se također mogao/la ponašati na neodgovarajući način kada im sudionici priđu da bi im otkrili da su zlostavljani i zatražili pomoć. Istraživači se ne smiju osjećati neugodno u vezi ove teme i ne smiju se lako šokirati. U suprotnom bi moglo biti potrebna daljnja obuka tog istraživača te provođenje više od dva probna intervjua i samostalna ispunjavanja upitnika s djecom i roditeljima. Istraživač također treba biti iskren nakon njihove provedbe i prijaviti je li spreman/na da sudjeluje u istraživanju. On/ona također treba biti pažljivo nadgledan/a tijekom pripremne faze istraživanja i, ukoliko se i dalje osjeća nelagodno, treba biti zamijenjen/a.
nije dovoljno iskusan/na (ili uopće) u vezi problema zlostavljanja i zanemarivanja djece?	Istraživači trebaju pohađati dodatnu obuku o pitanjima zlostavljanja i zanemarivanja djece.
ne slijedi korak po korak predviđeni postupak ili preuzima "inicijativu"?	U tom slučaju istraživač treba biti isključen iz istraživačkog osoblja i zamijenjen, ako je moguće.

Posebne upute su date istraživačima kako bi znali kako reagirati u situacijama kada su suočeni s bilo kojom od sljedećih situacija (Poglavlje D.10 2. dijela "Smjernice za istraživače"):

Što učiniti ako dijete:

- odbije ispuniti upitnik (označi "Ne" u obrascu za pristanak djeteta)?
- zatraži da ispuni upitnik u učionici, ali roditelji NISU dali pristanak?
- otkrije iskustvo zlostavljanja/ zanemarivanja u svom anonimnom upitniku ili osobno?
- otkrije teško zlostavljanje, ali traži od istraživača da nikome ne kaže o tome?

Što učiniti ako nastavnik:

- inzistira da bude prisutan/prisutna u učionici tijekom ispunjavanja
- zamoli istraživače da mu/joj daju upitnik da ga pročita ili zadrži?
- izrazi negativan stav prema temi, istraživanju ili istraživačima?
- prigovori da nije bio/bila informiran/informirana o istraživanju
- otkrije slučaj (sumnju na) zlostavljanja/zanemarivanja kod kuće ili u školi?
- otkrije slučaj zlostavljanja/ zanemarivanja, ali želi zadržati anonimnost?

Što učiniti ako roditelj:

- obrati se istraživaču da prigovori u vezi sadržaja nekih pitanja?

REFERENCE

- Ajduković, M. & Kolesarić, V. (ur.) (2003) Etički kodeks istraživanja s djecom. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006a). ICAST-C - The ISPCAN Child Abuse Screening Tool-Child Version: Manual and Proposed Guidelines for Pilot Administration.
- International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006b). ICAST Parent Interview: Procedures Manual and Field Test Guide for Investigators & Project Managers.